

KAIS. KON. HOF-

BIBLIOTHEK

55.703-B

Alt-

55703-B.

**MAGYAR
KÖLTÉSNET.**

TANITVÁNYI SZÁMÁRA

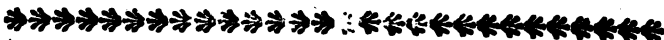
ÍRTA

HOMOKAY PÁL,
A' LOSONCZI REF. LYCEUMBAN ÉKESZÓLLÁS
PROFESSORA.

PESTEN, 1837.
TRATTNER - KÁROLYI NYOMTATÁSA.

Nehéz az út, de c. elra visz
'S nehéz pályán szép küzdeni.

Bajza.

ELSŐ RESZ.

S Z Ó T A G M É R T É K.

I.

Rövid és hosszú szótagok általjában.

Minden hangot úgy ejts, a' mint természetje tartja :
A' rövidet szaporán, a' hosszút kéedelemmel. —

Ha a' hang tetején vagy pont, vagy semmi sem állna :
Akkoron az rövid, így: *te, ki, és külön és haza és kor.*
Illy röviden ejtett hang szótagot is rövidet szül. —

Hosszú minden hang, ha vonal járul tetejébe,
Mint: *kétség, szív, tör, vár, pór, kéz, bú* egyebekkel.

A' hang, hogyha rövid, hosszúvá válik azonnal
A' mikor a' szóban, vagy szón kül *hangnövet* (a) éri

Mint: *segyvert forgat diadalmas Hunnia' népe.* —

Gy, ly, ny, ty, sz, cs, cx, zs egy betű lévén,

Egy szóban nem hangnövet, így: *becses a' nagyészű bölcs.*
'S- be vonult és sem tesz hangnövetét, ha előtte

Állana olyan szó, mellynek végtagja rövid hang ;

Mint: *nyilá 's tegze 's paizszsa 's gerefyje leventa Zuarnak*
Költészink műiben gyakor ellenzőleg is áll, mint:

Ám de jön a' honfi 's buzgó hálára fakadva. (Bajza)

H, betű és lehelet: hosszú 's rövid hangod előtte (b).

(a) Positio, hol kettő a' hangra következő betű; hang és hangzó alatt vocalis-t értünk.

(b) Hév vala, 's kebled mint szirti lakásod hideg (*Költsey*).

II. Közös szótagok.

A' hosszú hangot röviden is mondhatod ollykor,
 Melly hangejtésedre' közös szótagra tevel szert,
 Mint: *buza*, *búza*; *bünös*, *bűnös*; *mai*, *mái*; *ohajt*; *hagy*;
Ismerem, *ismérem*; *tésem*, *teszem* és *hivom*; *iv*; *iv* (c).
 Főneved hogyha rövid véghangzójú, lehet ollyan
 Ejtegetetten is, vagy Utoljáróval is írva:
 Elmehez és kezenek, 's javanál vedd példaul erre;
 Szabd ide a' többit, melly természetre hasonló. —
 A' hosszú hangot röviden nem mondhatod akkor,
 Hogyha szavadnak más értelmet ad a' rövidítés:
 Más *kár*, más *kar*; más *por*, más *pór*; és *örül*, *órül*;
Már, *mar*, *örök*, 's *örök*, *haj*, *háj*; *égészszel* *egész* is;
 És *vér*, *ver*; *mérész*, de *merész* is egyéb hasonokkal.
 Néma betűt ha folyó váltand fel néha szavadban:
 Úgy az előtteni hang közösök rendükbe megy által (d).

III. Kétes szótagok.

Kétes azon szótag, mellynek mértéké külön táj,
 Népei' ajkaikrul hangzik széltebe' különzön.
 Erre tekintőleg közlöm költészi tanácsul:
 Hogyha Igédnek törzsöke *it* 's *él*, húzd meg azonnal,
 Mint: *elalél*, *szépit*, *hódít*, és származatait is,
 Így *szépiteni* és *rendíteni* több feleikkel.
 Túl a' Dunán *hevit*, *indit*, *ujit* sebes ajka hazánknek;
 'S mondja Gömör 's Cserhát: *beszel* és *cserel* és *alel* és *lél* (c).
 Húzd meg aligmultját 's multját Igéd idejének,
 Mint: *szeretél*, *láltál*; de *szerettel* 's *láltal* is ittott.
Ná, *né* is hosszú, ha határozott, mint: *befogadná*;
Nám, *ném* is *nézném*, *átadnám* 's több ide illő. —
Ód, *öd*, *ül*, és *ül* hosszú eredetre mutatnak

(c) Mert nem három nap, de megül örökévre falánál. (Czuczor.)

(d) Szólj, ki vezette karod 's ki sugallta kebledbe, hogy ezt merd? (Kazinczy).

És ezer átkot züg, ropogással rajta *tipródik*. (Horvát Endre)
Kardjainak fennyen hangzik csengése 's erősen (Vörösmarty).

(e) Édes örömhargon; 's *regetek* tündéri regéket (Czuczor).

Példa: *csalódik, adódik, avúl, szépül, magátólódóm*
Pest-Megye árul, örül, vidul, hevül irva 's beszélve
Bul, bül is erre ügyel náluk, *bol, bül* rokonokkal.
 Hogyha közép igeszótag *od, öd*, mondjad rövidülten.
 Mint *boszszankodom és böködöm*, vagy *büszködik*, és több. —
 Végre *asz, esz* rövid Igédben, mint ime: *lesz állasz*;
 Néhol hosszítják. *Veszsz* hosszú, hogyha parancsolsz.

IV. Végzótagok.

An, en, in, on, ōn hosszú végzótagot adnak,
 A' mikoron Mellekszóként jőnek soraidba,
 Vagy ha Utoljárókul adandó Főneveidhez,
 Mint: *bátran, épen, elein, örömn, adományon*.
 Verslábadtól függ vened rövidítve is olykor,
 Mint: *karon, édesen, álmain, odvasan, örvökön, áron*,
 Mind rövid illy végű Fő- 's Melléknév az Igével,
 Mint: *fen, idomtalan, étlén, örüljön, elálljon, ítéljen*;
 Tedd még *ilyen, emilyen* is, *olyan, amolyan* is e'hez.
Ir, hív, sír, szív hosszú mindig, mint Igetörzsek,
 Mondd: *irok és hívom és szivod és sira* hajtogatottan.
Ir, hív, sír, szív, mint Főnév versedbe' közös lesz.
 Í betű végtagot is meghúzá néha Kazinczy (f),
 Ű, Ű, végezetűk hosszú véghangokat adnak,
 Mint: *kozorú, nyomorú, keserú, könnyű*, sok egyébbel.
 Túl a' Dunán *sebesek*, mert *káborunak, korunak*, majd
Hőskarunak, majd *jószivűnek*, majd *könnyűnek* írják.

V. Egytagúé.

A' Nemszócskát, 's e' Névmássát hosszúnak írhatd,
 Mert rövidítve kirí versed' szebb' hangzata közzül
 H-nak előtte is: ámbár költészink rövidítik. (g)
 Egy rövid és hosszú, mint szükség hozza magával.
 E kérdést rövidítsd 's húzd meg, mint engedi versed. —
 Ne, se tiltólag hosszabb természetű, mint ne
 Kérdőleg, 's nem, sem tagadólag, versi beszédben.

(f) 'S attyának *vész* 's osztja parancsolatit (Kazinczy).

(g) Ám de ne sírj! A' tavasz megjön, meg ezernyi virága (Bajza).

Ha, de, mi, ti, te, ki közösök törvényihez illők. (h)
*Ah, oh, sóhaj*tást és *ó* Melléknevet is húzd,
 Bátor példa után sóhajtni lehet röviden is. (i)
Igy és úgy hosszú 's ritkán áll kétes alakban.

VI. Mértéki szükség.

Hogyha csupán rövid a' hang három- 's négytagu szódban,
 Mérték kedvéért megnyujthatsz egyet azokból,
 Mint itt: *fejedelem*, vagy *veszedelem*, vagy *ijedelem*, vagy
Segedelem; *tilalom* és *hatalom*, *enyeleg* és több. (k)
 Hosszú hang tetejéről elüttetik a' vonal olykor:
Emlekezet 's *csaladot* rövidítened engedi szükség. (l)
 'S a' röviden hangzó végtagnak utáná ha illik
 Két vagy több rövides tagu szó: költészi hatalmad
 Hosszú erőt adhat, mérték mia, egynek azokból. — (m)
 Hangzódat, ha lehet, mérték kedvére cseréld föl:
 Fekete helyt feketűt, mindég helyt mindiget írthatsz. — (n)

VII. Toldás, csonkítás, egybevonás.

Told szavat a' költész, csonkít és egybevon, a' mint
 Versfolyamatja kivája; 's ez a' költészi szabadság.
 Mondja *talán* helyt *tán*, könny helyt *könnyü*, és *kedü* kedv helyt,
 És *habozó* habzó, *zörögő* zörgő, kívül és *kül*,

- (h) *Ti* pedig állapotott honnombeli régi vitések. (*Vörösmarty.*)
Ha Huba veszni talált 's a' t. (*Vörösmarty.*)
- (i) Folyj el, o folyj, patak, és kit partod bokra lehullat.
- (k) Szép kebelén *viseli* 's üstöke fürtjeiben. (*Kazinczy.*)
 És melly szent megadás 's gyermeki *bizodalom.* (*Kazinczy.*)
Fejedelem, 's ti derék buzogányos szittya leventák. (*Vörösmarty.*)
- (l) Lásd, hogy az *emlekező* 's a' t. (*Vörösmarty.*)
- (m) Kit hogy halla *emez* az eső sziklának előle (*Vörösmarty.*)
 'S bátor emelt *fejeik* iszonyún Alpárra hajoltak (*Vörösmarty.*)
- (n) Táratalan a' *feketű* földben nyugodandol ezentul (*Vörösmarty.*)
 Ó sem *szándokomat.* De mivel te vagy annya, közölni.
 (Horvát E.)
 Kincseidet hordják nőmnek *jegyajándoki* fejben (*Czuczor.*)

*Rajt és rajta, midőn miüdön és esküve eskve,
 Fejedelem és fejedelem, seregek seregek helyt; vedd ide illő, (o)
 Irgalmasb, fényesb, kényesb, sabb sebb helyeikbe. —
 Ban, ben csonkító vonal által adand ba' be' hangot,
 Mint: áltába, remeg 's féltébe' haboz, ki hibázott.
 Ai, oi, ui, ei, öi, üi, mint egymásba simulóknak
 Egybevonathatnak, hosszú szótagba menendők:
 Kinait és kináit, saruit te saruira tehetd át;
 Nem vétsz, hogyha keservei helyt tézszz váltva keserveést.
 Vedd ide mind azokat, mellyek többesbe' ragos szók. (p)*

VIII. Hangenyészet.

Nem vágott szomszéd hang szomszéd hangba Magyaránál
 Sem ben a' szóban, sem hangos kezdetű 's végűn,
 'S így nem enyészett bé egymásba 'korunknak előtte;
 Elhatsz nyelveddel most változatosb alakokban
 Vissza nem élve velük 's szükségtől kérve tanácsot,
 'S kérve Kazinczyntól 's avatottjaitól Helikonnak! — (q)

(o) Hol most a' diadalm, seregednek mellyet ígértél? (Horvát E.)

Úzik, ölé nyilat és kópját lödöznek utána (Vörösmarty).

Kit szívvel hadat űző seregek imádtak. (Vörösmarty).

Ót a' gondolatok most is virrasztani parancsolák (Czuczor).

Igy dallottam az ifjúság szép 's hirtelen illő

Napjait — (Vörösmarty).

De csellel Bődölény hadainknak 's nemzete csufja

Elvé, 's néped közt — — (Czuczor).

Harczolnunk, hogy tízzeresen vennéje halálát (Horvát E.)

Orv nemzet küldötte követ menj 's mondsza Betondnak.
 (Czuczor).

(p) 'S nem maradott egyebünk lemenő napjainkra panasznál.
 (Vörösmarty).

(q) Szolló ide jár, szedi kincseinket, 's koszorúba kötöztvén.
 (Kazinczy).

E' liget árnyai közt ége a' szép Nais Apollért (Kazinczy).

Haldoklott, ah, lábai előtt a' mennyei gyermek (Kölctey).

Rózsa valék olly szép, mint maga az ifju tavasz (Bajza).

Ismeretesb mértékes Versek' és Verskötelek' Vázolataik.

A.) VERSEKÉ.

I.

J a m b u s o k.

1.) Négyesek: $\begin{array}{c} \text{u} - \\ - \\ - \text{u} \text{u} \\ \text{u} \text{u} - \end{array} \left| \begin{array}{c} \text{u} - \\ \\ \end{array} \right| \begin{array}{c} \text{u} - \\ - \\ - \\ \end{array} \left| \begin{array}{c} \text{u} \text{u} \\ \end{array} \right.$

2.) Csonka négyesek: $\begin{array}{c} \text{u} - \\ - \\ - \text{u} \text{u} \\ \text{u} \text{u} - \end{array} \left| \begin{array}{c} \text{u} - \\ \\ \end{array} \right| \begin{array}{c} \text{u} - \\ - \\ - \\ \end{array} \left| \begin{array}{c} \text{u} \\ \end{array} \right.$

3.) Hatosok: $\begin{array}{c} \text{u} - \\ - \\ - \text{u} \text{u} \\ \text{u} \text{u} - \end{array} \left| \begin{array}{c} \text{u} - \\ \\ \end{array} \right| \begin{array}{c} \text{u} - \\ - \\ - \\ \end{array} \left| \begin{array}{c} \text{u} - \\ - \\ - \\ \end{array} \right| \begin{array}{c} \text{u} \text{u} \\ \end{array} \left| \begin{array}{c} \text{u} \text{u} \\ \end{array} \right.$

4.) Csonka hatosok: $\begin{array}{c} \text{u} - \\ - \\ - \text{u} \text{u} \\ \text{u} \text{u} - \end{array} \left| \begin{array}{c} \text{u} - \\ \\ \end{array} \right| \begin{array}{c} \text{u} - \\ - \\ - \\ \end{array} \left| \begin{array}{c} \text{u} - \\ - \\ - \\ \end{array} \right| \begin{array}{c} \text{u} - \\ - \\ - \\ \end{array} \left| \begin{array}{c} \text{u} \text{u} \\ \end{array} \right.$

II.

Trochaeusok.

- u	- u	- u	- u	- u	- u	- u <u>u</u> ; v. meg-
	u u					
	u u					
	u u					

szaggatva:

- u	- u	- u	- u
	u u		u u
	u u		u u
	u u		u u

Trochaeusok szintannyi féle alakban használhatók, mint Jambusok.

III.

Choriambusok.

1.)	- -	- u u -	- u u -	u u
2.)	- -	- u u -	- u u -	- u u - u u

IV.

Adonius.

- u u | - u

V.

Hexameter.

- u u	- u u	- u u	- u u	- u u	- u
- -	- -	- -	- -	- u u	- u

néha a' Spondaicusban

Ezekkel élhetni külön vers formákban is Versköteten kívül.

B.) VERSKÖTETEKÉ.

I.

Jambusos Verskötet.

u -	u -	u -	u -	u -	u u
--		--		--	
u -	u -	u -	u -		
--		--			

II.

Hexameter több versnemmel.

1.) Pentameterrel: -uü| -uu| -uu| -uu| -uu| -u

--	--	--	--	--	--
-uu	-uu	-	-uu	-uu	u
--	--				

2.) Fél Pentameterrel: -uu| -uu| -uu| -uu| -uu| -u

--	--	--	--	--	--
-uu	-uu	u			

Archilochusé.

3.) Hatos Jambussal: -uu| -uu| -uu| -uu| -uu| -u

--	--	--	--	--	--
u -	u -	u -	u -	u -	u u
--		--			

4.) Négyes Jambussal: -uu| -uu| -uu| -uu| -uu| -u

--	--	--	--	--	--
u -	u -	u -	u u		
--		--			

5.) Négyes Jambussal és fél Pentameterrel:

- u u	- u u	- u u	- u u	- u u	- u
- -	- -	- -	- -	- -	- -
u -	u -	u -	u u	<i>Archilochusé.</i>	
- -	- -	- -	- -		
- u u	- u u	u			

6. Fél Hexameterrel: - u u - u u - u u - u u - u u - u

- u u	- u u	- u u	- u u	- u u	- u
- -	- -	- -	- -	- -	- -
- u u	- u u	- u	<i>Alcmané.</i>		

III.

Fél Pentameter hatos és négyes Jambus köst:

u -	u -	u -	u -	u -	u u
- -	- -	- -	- -	- -	- -
- u u	- u u	u	<i>Archilochusé.</i>		
u -	u -	u -	u u		
- -	- -	- -	- -		

IV.

Heptameter, alávetett két Jambus és három Trochaeus lábú 's megszakasztó hosszú középszótagú versel:

- u u	- u u	- u u	- u u	- u	- u	- u
- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -
u -	u -	- -	- u	- u	- u	<i>Archilochusé.</i>

V.

Alcaeusé:

Alc.	{	- -	u -	- -	- u u	- u u
		- -	u -	- -	- u u	- u u
Jamb.		- -	u -	- -	u -	u
Pindar.		- u u	- u u	- u	- u	

VI.

S u p p h ó é:

Sapph.	{	- u - - - u u - u - u
		- u - - - u u - u - u
		- u - - - u u - u - u
Adon.		- u u - u

VII.

Sappho nagyobb mértéke, vagy Choriambico-Sapphicum:

- u u - u - -		- u u - u - u
- u - - - u u -		- u u - u - u

VIII.

A s c l e p i a d e s é.

Ez öt féle, ugymint:

1.) Csupa Asclepiadesi: -- | - u u | - | - u u | - u u

2.) Glyconével elől: -- | - u u | - u u |
 -- | - u u | - | - u u | - u u

3.) Glyconével utol: { -- | - u u | - | - u u | - u u
 Ascl. { -- | - u u | - | - u u | - u u
 { -- | - u u | - | - u u | - u u

Glyc. -- | - u u | - u u |

4.) Pherecratesével és Glyconével:

Ascl.	{	-- - u u - - u u - u u
		-- - u u - - u u - u u
Pher.		-- - u u - u
Glyc.		-- - u u - u u

5.) Nagyobb Asclepiadesi vagy Choriambicum:

-- - u u - - u u - - u u - u u
--

A' magyar nyelv a' régieknek mind ezen felhozott, és még ezeken kívül akarmilyen más versmértékeiket és versalkatjaikat is képes a' maga könnyen változó hangú természete szerint elfogadni mellyért költésznink azokkaláltaljában, különösen pedig még más újabban alkotott versformákkal is élnek. — *Berzsenyi* alig hagyta illetetlenül a' közönségesb görög versmértékeknek és formáknak valamelyikét. — *Kazinczy* némelly újabakkal az olasz, francia és német formát is nagy haszonnal alkalmaztatá nyelvünkhöz. — Legújabb költészeink — leginkáb tulajdon versalkotjaikkal élnek, német példák után szabadon használván versköteteikben Jambus. Trochaeus 's egyéb verslábakat. — Oskolai haszonvételre, a' szerént, a' mint régibb, újabb és legújabb remekíróink (classikusaink) költeményes műdarabjaikban a' véghangzatos versalkat is szembetűnőleg mértékes labakon jár öt versalkatót kívánunk megkülönböztetni, t. i. *Kisfaludy Sándort*, *Kisfaludy Károlyt*, *Kölcseyt*, *Bajzát* és *Vörösmartyt*, versköteteikben a' főntemlített versmértékek' mi-képeni alkalmaztatásukat megjegyzendők.

I. *Kisfaludy Sándoré.*

(Himfy Dal)

o- u- o- uo	Ott, a' hol én nevelkedtem,
o- u- o- o	Egy dombrol egy patak folyt;
o- u- o- uo	Hányszor ott nem estveledtem!
o- u- u- o	Éltem akkor boldog volt.
o- u- o- uo	Vígan a' mint öbölében
o- u- o- o	Ama patak csurdogált
o- u- o- uo	Az ártatlanság ölében
o- u- o- o	Életem úgy folydogált

é-	u-	ó-	üü	As idők az örökségbe
é-	u-	ó-	üü	Mint a' vizek a' mélységbe,
é-	u-	ó-	üü	Lefolytanak. Halandó!
é-	u-	ó-	üü	A' jó hamar mulandó.

Kisfaludi Sándor ilyen Stanzáji állanak két részből és 12 sorból, melyekből az első részbe 8. a' másodikba 4 sor járul. Ezen mértékjegyek nem annyira a' verslábakat, (melyekhez a' költész Dalait vagy éppen nem; vagy csak néhol 's történetbőlszabá tulajdon ezen állítása szerént: „Az oskolai Literátor az Oskola reguláji szerént ne ítélje szabad, 's talán szilaj, rendetlen kényen, tulajdon útján járó Pegazusomat.“) mint inkább a' szótagok mennyiségét jelentik. Néhol ugyan Jambusok, de néhol Trochaeusok 's határozatlan mértékűek: Azon tulajdonságuk azonban megvan, hogy minden második láb vagy negyedik szótag egész szón végződik 's a' verssort mintegy két részre osztja. Bennük a' nyolcztagos sorok együtt; valamint a' héttagosok is együtt véghangzanak.

II. Kisfaludy Károlyéi.

üü	üü	üü	üü	Ott a' kéklő hegy tövében
üü	üü	üü	üü	Egy ér folyva csordogál
üü	üü	üü	üü	'S partja fűzes ernyejében
üü	üü	üü	üü	A' hív kedves lakja áll.
üü	üü	üü	üü	Lengj e' tájra gyöngye szellő!
üü	üü	üü	üü	Bús magányban ott küzdell ő
üü	üü	üü	üü	Boldogabb tel fölleted;
üü	üü	üü	üü	Szállhatnék bár én veled.

üü	üü	üü	Hajnali kellemű fény
üü	üü	üü	Hinti mosolyva sugárát
üü	üü	üü	Mellyre az ifju remény
üü	üü	üü	Rakja le fellegi várát;
üü	üü	üü	'S édes irányra feszülten
üü	üü	üü	Nézi magas remekét;
üü	üü	üü	Érzete istenesülten
üü	üü	üü	Fölleli biztos egét.

-| -uu | -u | -uu | -u | Im kedvesem édea! kék hegyeken túl
 -| -uu | -u | -uu | u | A' nap remegő ságára leszáll,
 -| -uu | -u | -uu | -u | És tiszta gyepágyon lágy pihenésre
 -| -uu | -u | -uu | u | Olly biztosan int a' berki homály.

G-| u- | G-| u- | G-| u- | G-| u- | Sötét olajfák illatos hűsében
 G-| u- | G-| u- | G-| u- | G-| u- | Ül a' bús vándor, könny ragyog szemében,
 G-| u- | G-| u- | G-| u- | G-| u- | 'S mélyen sohajtva vissza-visszanéz!
 G-| u- | G-| u- | G-| u- | G-| u- | Kedves hazája tün-fel képzetében,
 G-| u- | G-| u- | G-| u- | G-| u- | Hajlékát véli a' távol ködében,
 G-| u- | G-| u- | G-| u- | G-| u- | 'S öröm-reszketve nyúl felé a' kés.

-u | -u | -u | -u | Keskeny völgye rejtekében
 -u | -u | -u | -u | Egy magányos sír tövében
 -u | -u | -u | u | Ül 's andalg a' remete;
 -u | -u | -u | -u | Barna felhők tornyosulnak,
 -u | -u | -u | -u | 'S halk morajjal felvonulnak;
 -u | -u | -u | u | A' nap búcsufényt vete.

-u | -u | -u | -u | Nossza hajdul jer vadászni,
 -u | -u | -u | u | Hajtsd-ki a' jobbágyokat,
 -u | -u | -u | -u | 'S vendégimnek hozz estéte
 -u | -u | -u | u | Tánczra vig leányokat!
 -u | -u | -u | -u | Úrfi, úrfi! a' harang szól,
 -u | -u | -u | u | Szent karácson' napja int,
 -u | -u | -u | -u | A' jó lélek térdre hullva
 -u | -u | -u | u | Most az istenhez tekint?
 -u | -u | -u | -u | „Szent nap ide, szent nap oda,
 -u | -u | -u | -u | Tedd parancsom gyáva szolgálta.“

-| -uu | -uu | -uu | u | Halld édes anyám, melegen süt a' nap
 -| -uu | -uu | -u | Forr szinte a' vér az erekbén
 -| -uu | -uu | -uu | u | Meghúteni kis kosaramba megint
 -| -uu | -uu | -u | Epret szedek ott a' berekben,
 -| -uu | -uu | -uu | u | Így szól deli Ilma 's a' völgybe röpül
 -| -uu | -uu | -uu | u | Kis lába' nyomának a' fű is örül.

u-| u- | u- | uu | Lantos, lantos! mi baj talált
 u-| u- | u- | | Mért hallgat éneked?
 u-| u- | u- | uu | Jer én hozzám, majd én'adok
 u-| u- | u- | | Sok szép aranyt neked.
 u-| u- | u- | uu | Kevélyen így szól a' király,
 u-| u- | u- | uu | De a' lantos csak szótlan áll.

u-| u- | u- | u | 'S fölcseng a' kard 's nyugszik majd
 u-| u- | u- | | A' lyány sokog 's fülel.
 u-| u- | u- | u | Vitéz, legyőzted a' bajt?
 u-| u- | u- | u | A' fák között ki sohajt?
 u-| u- | u- | | „Bátyád, jer hagyjuk-el“!
 u-| u- | u- | u | 'S tovább tovább vad kéjben
 u-| u- | u- | u | Nyargal Zuárd az éjben.

6-0-6-02 Sötét az éj, sötét a' vár,
 6-0-6-02 Szép álmok közt a' lét enyhül;
 6-0-0-02 Arany székén gondal tele
 6-0-6-02 Csak a' király álmatlan ül.

-0-0-0-0 Útnak indul szőke Bandi,
 -0-0-0-0 Bunda vállán, 's bús fején
 -0-0-0-0 Pántlikás új báránysapka,
 -0-0-0-0 Piros rózsá tetején;
 -0-0-0-0 Süvegét jó anyja vette;
 -0-0-0-0 Rá a' rózsát Őrszi tűzte
 -0-0-0-0 Ott viríta kebelén.

0-0-0-0-0 Gyöngén ringatva jó anyánk ölében
 0-0-0-0-0 Vigan kezdjük létünk szép hajnalát
 0-0-0-0-0 A' játszi gyermekség' hájos körében
 0-0-0-0-0 Csókoljuk a' jelenlét angyalát.
 0-0-0-0-0 A' kétes távolnak sötét üreben
 0-0-0-0-0 Hiú fényt ködbe vont szemünk nem lát:
 0-0-0-0-0 'S könnyű-habok között lebegve létünk
 0-0-0-0-0 Minden bájképnek oltárt díszesítünk.

0-0-0-0-0 Bájzsíneket tetéz reád,
 0-0-0-0-0 Mindent ígér, semmit sem ad;
 0-0-0-0-0 Hálóból vart köntös hidegben,
 0-0-0-0-0 Szomjat gerjesztő nedv melegben;
 0-0-0-0-0 De enni nem kér:
 0-0-0-0-0 Az mennyit ér!

-0-0-0-0-0 A' királyi palotában
 -0-0-0-0-0 Már elhagyva ósz fűrtökkel
 -0-0-0-0-0 Áll hős Toldi. Ifjak körök
 -0-0-0-0-0 'S egy közlők gúnyra is kel:
 -0-0-0-0-0 Egy új sarkantyus vitéz,
 -0-0-0-0-0 Ki hetykén mindent lenéz.

III. *Kölcsenyéi.*

0-0-0-0-0 Ohajtóm én hús sirhalomban
 0-0-0-0-0 Aludni csendes éjemet;
 0-0-0-0-0 Szendergve boldog nyugalomban
 0-0-0-0-0 Leélvén kínos éltemet.

0-0-0-0-0 Ki sírja ez hús bükknek éjelében
 0-0-0-0-0 Mellyet lengő fű 's kék virág fedez?
 0-0-0-0-0 O Vándor, ül-le bükkemi enyhelyében;
 0-0-0-0-0 Kedvesnek sírja es!

u-u-u-u Itt állok a' szabadban,
 u-u-u-u A' nap, csendben jön-fel.
 u-u-u-u Az arnyas boltozatban,
 u-u-u-u Csalogany énekel;
 u-u-u-u 'S mélyében kebelemnek
 u-u-u-u Szelíd dalok teremnek,
 u-u-u-u 'S szivem dobog 's tüzel.

u-u-u-u Fejdelmünk hajh! vezérünk hajh!
 u-u-u-u Magyartok gyaszban ül,
 u-u-u-u Még leng a' szellem töletek
 u-u-u-u 'S már lelke nem hevül.

u-u-u-u	Ültem csolnakomban	{	-uu-u	Hajhróza, piroslik
u-u-u-u	Habzó vizen	{	-u-u	Lángorczád,
u-u-u-u	Hallék zúgni dárvat	{	-uu-u	Jer, könyje szememnek
u-u-u-u	Röptebe fenn	{	-u-u	Forrjon rád!
u-u-u-u	Röpülsz égi vándor,	{	-uu-u	Hervadva hevétől,
u-u-u-u	Föld 's víz felett,	{	-u-u	Melley áltfut
u-u-u-u	Vajha szállni tdnék	{	-uu-u	Majd edsz teme-
u-u-u-u	En is veled!	}	-uu-u	tómre halottkoszorút

u-u-u-u Éltünk rögs határain
 u-u-u-u Két Génus vezet,
 u-u-u-u 'S felleg borulvan útain
 u-u-u-u Nyujt mindegyik kezét;
 u-u-u-u De bár tekint biztatva rád,
 u-u-u-u Vigasztalást egyik sem ad:
 u-u-u-u Remény 's Emlékezet.

u-u-u-u Lohogtattam vitorlámát,
 u-u-u-u Szélnek engedém sajkámat,
 u-u-u-u Jobb szerencse kebelén
 u-u-u-u Nyúgalmat hogy leljek én.

u-u-u-u	Keretmre szelíden	{	u-u-u-u	Jön Hesper 's alko-
u-u-u-u	Az este leszáll;	{		nyahol
u-u-u-u	Lágy szél nyög epedve	{	u-u-u-u	Reá tekint
u-u-u-u	Virágainál	{	u-u-u-u	'S langy cseppet hint
u-u-u-u	'S míg szél nyög epedve	{	u-u-u-u	Enyhítő balzamábol,
u-u-u-u	Virágainál,	{	u-u-u-u	'S éla' virág megint
u-u-u-u	Harmatja szememnek	}		
u-u-u-u	Azokra leszáll.	}		

- u	- u	- u	- u	Száll mosolygva hegytetőkről
- u	- u	- u	- u	Rózsafényben a' tavasz;
- u	- u	- u	- u	Jönnek vigalomra kelve
- u	- u	- u	- u	Lyánykák, ifjak énekelve:
- u	- u	- u	- u	Idvez légy, te szép tavaszi!
- u	- u	- u	- u	Idvez légy hajnalpirúlat!
- u	- u	- u	- u	Halmiok' illatos szele!
- u	- u	- u	- u	És te csendes völgy' patakja
- u	- u	- u	- u	És te zengő fölműle!
- u	- u	- u	- u	'S ajkokon édesen olvad az ének,
- u	- u	- u	- u	Hangzik az ormon, a' néma magányban
- u	- u	- u	- u	'S tánczkoszorúba szövődve kerengnek
- u	- u	- u	- u	Vigan az ifju virányban.

- u	- u	- u	- u	Könyűben, esti fény,	}	- u	- u	- u	Gyötrelmem enyhet,
- u	- u	- u	- u	Mezőmre mért ragyogsz?		- u	- u	- u	Ist nem talál,
- u	- u	- u	- u	Fáim bus éjjelen		- u	- u	- u	Életfaim közt
- u	- u	- u	- u	Oh szellő miért zokogsz?		- u	- u	- u	Zúg a' halál.

- u	- u	- u	- u	Lassanként megöl-	}	- u	- u	- u	Más dicserje a' setét,
- u	- u	- u	- u	nek a'		- u	- u	- u	Sárga, zöld szín'
- u	- u	- u	- u	Hosszas bánatok		- u	- u	- u	kellemét,
- u	- u	- u	- u	'S mint a' hévütött		- u	- u	- u	A' kék szín kedves
- u	- u	- u	- u	virág	- u	- u	- u	nekem,	
- u	- u	- u	- u	Földre hervadok	- u	- u	- u	Mint viruló életem.	

- u	- u	- u	- u	Mit nekem ti hír' 's	}	- u	- u	- u	Életem folyóján
- u	- u	- u	- u	szerencse		- u	- u	- u	Búszél lengedez,
- u	- u	- u	- u	Táuedékeny álmai!		- u	- u	- u	Életem folyóján
- u	- u	- u	- u	Gazdagok' dús pa-		- u	- u	- u	Tört szájkám evez;
- u	- u	- u	- u	lotája		- u	- u	- u	Rajta utazólag;
- u	- u	- u	- u	Lengeteg pór nép'		- u	- u	- u	Vérző szívemül,
- u	- u	- u	- u	osudája,	- u	- u	- u	'S messze ismeretlen	
- u	- u	- u	- u	Mit nekem, ti búsz-	- u	- u	- u	Part felé röpül.	
- u	- u	- u	- u	ke hősek,					
- u	- u	- u	- u	Fény' 's dicőség'					
- u	- u	- u	- u	rabjai!					

- u	- u	- u	- u	Száz esztén, ezer	}	- u	- u	- u	Csüggendezve inga-
- u	- u	- u	- u	veszel; közt		- u	- u	- u	nak
- u	- u	- u	- u	Vivtam éretted, ha-		- u	- u	- u	A' kifáradt fábinak;
- u	- u	- u	- u	zám!		- u	- u	- u	Esthomály borong
- u	- u	- u	- u	Ágyuvillámok dö		- u	- u	- u	utamra,
- u	- u	- u	- u	rögtek		- u	- u	- u	Szallnak a' fény ba-
- u	- u	- u	- u	Szabalyazápor omi	- u	- u	- u	jai,	
- u	- u	- u	- u	rám;	- u	- u	- u	Idvezltek, ti béke'	
- u	- u	- u	- u	Hol a' harc' láng-	- u	- u	- u	houja,	
- u	- u	- u	- u	vésze állt,	- u	- u	- u	Gyászfényűk ma-	
- u	- u	- u	- u	Ott kerestem a' ha-	- u	- u	- u	gányai!	
- u	- u	- u	- u	lált.					

-u	-u	-u	-u	Bércről vissza néz	{	-u	-u	-u	Jer, te kedves esol-
				a' vándor,					nak, még,
-u	-u	-u	-u	Vígan int kies ha-	-u	-u	-u	-u	Vigy magaddal en-
				zája,					gemet,
-u	-u	-u	-u	Ott mosolyg a' ró-	-u	-u	-u	-u	Mellys' bús szemek-
				na táj;					ben ég
-u	-u	-u	-u	De a' messze távo-	-u	-u	-u	-u	Kltemetni könnye-
				zónak					met.
-u	-u	-u	-u	Szive vérzik, szive	-u	-u	-u	-u	A' kék parti hegy-
				fáj;					tetők
-u	-u	-u	-u	Zeng felé a' búcsu-	-u	-u	-u	-u	Szent fényben vi-
				szó:					radnak,
-u	-u	-u	-u	Isten hozád, buj-	-u	-u	-u	-u	'S ott örökök zöld
				dosó!					mezők
					-u	-u	-u	-u	Majd rózsákat ad-
									nak.

V. Vörösmartyéi.

-u	-u	-u	-u	Oh selyme a' vizek-	{	-u	-u	-u	Zöld ágon kis gili
				nek,					Zokogva bűg,
-u	-u	-u	-u	Kis csörgeteg,	-u	-u	-u	-u	Mért társát nem lől;
-u	-u	-u	-u	Víg árja nedveidnek	-u	-u	-u	-u	'S mindegyre bűg'
-u	-u	-u	-u	Hová perog!					

-u -u -u -u Szánsz ha titkos bűm' könnyűit
 -u -u -u -u Folyni látod arczomon,
 -u -u -u -u Szánsz ha bánatom kitörve
 -u -u -u -u Nyűg keserves ajkamon;
 -u -u -u -u De nem indíthat szerelmet
 -u -u -u -u A' könnyű 's panasz:
 -u -u -u -u Részevét gerjeszt csak — ah de
 -u -u -u -u Nem szerelem az!

- - - - - Mért könnyű lebel,
 - - - - - Mért játszadoxol te ülemben?
 - - - - - A' sárga level,
 - - - - - Kit szárhyad emel,
 - - - - - Nem zsong soha több kikelethen.
 - - - - - Hamvadni fog az vadon út' közepén;
 - - - - - Bús pályaközépen úgy hamvadok én.

-u|-u|-u|-u Álom, álom, édes álom!
 -u|-u|-u|-u Altass engem, légy halálom!
 -u|-u|-u|-u Hadd álmodjam Helvilárol,
 -u|-u|-u|-u Szép szemérről, szép hajárol,
 -u|-u|-u|-u 'S ékes arcza hajnalárol.

-|uu|-u Ah hagyj betekintnem
 -|uu|-u A' rózsaligetbe;
 -|uu|-u Hagyj részeg örömmel
 -|uu|-u Elhunynom öledbe.
 -|uu|-uu|-uu|u Ah hagyj megizelnem az édeni bájt.
 -|uu|-uu|-uu|u Hagyd szívnom ez ajkat, ez isteni szájt.

u|-u|-u|-u Túl a' mezón, túl a' hazán
 u|-u|-u|-u 'S a' part fölött, a' nagy Dunán
 u|-u|-u|-u Ki képe zajlik ott?
 u|-u|-u|-u Föl Endre! Béla! föl magyar!
 u|-u|-u|-u Ellenhad az, melly véast akar,
 u|-u|-u|-u Ellenség zajlik ott.

u|-u|-u|-u Döbbenve féket ránt a' gyors lovag,
 u|-u|-u|-u Hogy úton ülni látja kedvesét,
 u|-u|-u|-u És félre száguld, félre elrobog,
 u|-u|-u|-u Retteg jajától 's látni fél könyét.
 -|uu|-uu|-uu|u „Ólly félre, o hadfia, mért rohanál?
 -|uu|u Holt kedvesedet
 -|uu|u Nem nézed-e meg?
 -|uu|-uu|-uu|u Nem sír; panasztatlan a' néma halál.“

A' VÉGHANGOK vagy RÍMEK.

A' Véghangokról vagy Rímeokról általjában megjegyezhetni: hogy azok csak úgy tökéletesek, ha

1. mind hangban mind betűben testvérek, az az: egyazonok. Hangban egyazonok úgy lehetnek, ha egyik hangnak a' másik valamint alakjára, úgy mértékére nézve is tökéletesen megfelel, az az ha *egyalaku és egymértékű*. Betűiben egyazonok szintén akkor, ha valamellyik betűre vele egyhangzatú betű következik a' véghang' tagjaiban. P. o. *járom, várom; erdő, ferdő; öröm, töröm's a't*. Ezekben mind a' hang és annak mértéke, mind a' betű egyazon.

2. Ha azok két egyazonhangú szótagban illesztetnek össze, mint: *járom, várom's a't*. helyesek; de ha így illesztetnének: *várom írom* vagy *rom; ferdő, idő; öröm, túrom*, kevésbé lennének helyesek. Innen a' Véghang sem két tagon alól, sem kéttagon felül nem tökéletes p. o. *ver, mer, utálatos csudálatos*.

3. Ha azok *hím és nő* Véghangok. Úgy akkor neveztetnek, midőn egymással külön beszédrészek Véghangzanak, mint: Nevekkél vagy Névmásaival Igék és viszont, p. o. *halál, talál; fátyola, pártola; csudáalom, álom; engem, xengem's a't*; vagy Főnevekkél Mellékszavak,

mint *Istenné, hittelemmé*; vagy Főnevekkel Részesülők, mint: *szellő, kellő*; vagy Névmásai-
val Mellékszavak mint: *ittén, meghittén*; vagy
pedig ragos Utoljárókkal Igék, mint: *közé, ön-
tözé*. — Nem ajánlhatók tehát e' törvény sze-
rént az ilyenek: *ettem, vettem; népem, képem;
kényes, fényes; áron, káron* 's több ilyenek,
mert ezekben egyazon beszédrészek hangzanak
összszé: melyért nem hím és nő Rímek. — De
az említettek áltai a' rímtökély érintetik inkább,
mintsem a' törvényre szoros ügyelés parancsol-
tatik. Mert a' rímvadászat a' költemény' mind
belsőjének mind külsejének — amott a' gondol-
lat' megnehezítése, itt a' gondolatot épen Ki-
fejező szavak' elvettetésük miatt — gyakori
ellensége.(*) Sőt őrizkedjék a' Költész hogy a'
külön beszédrészű rímzetek erőltetett szóraká-
sokból ne álljanak, hogy így izlésnélküliek,
nevetségesek és úntatók ne legyenek. *Kovács
József Versei* telvék illy' hibás rímerőltetésekkel.
Például:

Ah bé boldog leszek! *ah! ha*
Szívemnek itt lesz *valaha*.

vagy:

'S ha tükörbe nézett itt a' nap a' *gőz öt*
Ágú érből halkal felfelé *költözött*.

vagy:

Ni! itt a' *szűz téj*, — ott a' *csiga vér*, — *ak mi!*
Melly *boszorkányozva tud andalítani!*

(*) Gondelj szívvel és lélekkel
Többet, mint a' jó rímekkel. -- Krit. Lap. IV, 164.

vagy: " "

Érczbe a' Virág, *itt ni!*
Nemző könyvtől virítani.

vagy:

Ragadott el egy *Láís*
Izráel paripái, 's

Szemere' Sonettjei a' rímtökélyhez majd minden remekírónk' munkáinál legközelebb állanak.

4. Kerülje a' Költész a' k végezetű Rímetket, mint ízlés nélkülieket és szoros figyelem híjával észrevétetlenül is igen gyakran a' költeménybe, belopódókat. Bár minden Rím, mint a' versnek lehangosabb része hangzón végződnek!

5. Mind a' tagmértékes, mind, 's kivált a' rímes versnemben megkívántatik a' *pontos-értelem* (praecisio), a' melly jó és rövid szószervezetekben áll. Jó a' szószervezet, ha aza' nyelvszokással és természettel megegyez. A' szószervezet' rövidsége azt kívánja, hogy a' dolog' értelme a' versekben sorokrol sorokra ne huzódjék, hanem minden, vagy legalább minden két verssor teljesértelmű legyen. A' mit a' rímes versekben eléggé ajánlani már csak azért sem lehet, hogy azokban maga a' vers nem' természete és az ízlés megkívánják a' gyönyörködtető rokonzengést (harmóniát), melly a' verskötetben a' hosszas szókötés miatt ki nem tűnik. illy' hibára *Kovács Jósefnél* számtalanra találhatni, például:

Míg a' dicsőség menybeli
Fényje aranyos pamut

Forma felhóban tiszteli

Ezt a' szent hideg hamut.

Ellenben mint tetszik itt ki a' rövid szószerkezet miatt mindenütt a' pontosértelen 's általa a' rokonzengés, bajoló kellem :

Zengj, óh lant, húrodon

Igérő éneket.

Hangod szelíd legyen,

Olvasszon szíveket.

Fesd az ifjú kebel'

Heves küzdéseit,

Egekre szárnyaló.

Merész reményeit. 's a' t.

Bajza.

A' szép-'s jóízlés ellen látszanak véteni az olly' rímes versek, a' melyekben a' Főnévhez tartozó Nemszócska, Melléknév vagy Névmás- sa attól véghangúl marad-el a' verssor végén; valamint az is, a' hol a' Mellékszó az igétőlés az összetett szó, tevőrészecskéje az anyaszótól rím képen választatik-el, mint e' helyütt:

Virágja közé mikor a'

Szép Arkangyal lezuhant.

Az alatt bús fényedet e'

Könyecseppekbe mártsd bele Te.

Látok egy helyet, itt zúgnak a' vak

Szerencséből áradott vértavak.

Nincs könnyem 's Gádesben már többet *nem*

Lehet az oszlopot öntözgetnem.

A' csacska patakba *bele* —

Olvadoft kék híg eget

Lármájok miatt ennek *hó* —

Halma közt jajgat az ekhó.

Kovács Jós.

sőt az ilyenek, mint egy észfogás és képzelet alá tartozók, megszagatva az értelmi folyóságot akadályoztatván, a' praecisiót is sértegetik. — Végre a' verskötetek' értelmük se vitessék-által egymásba, a' mi ha megengedhető is, egyedül a' tagmértékesekre fog szoríthatni.

6. A' rímes versnemek csupán a' költésztől magától függvén sokkal számosabbak, mintsem rólok külön szólnani lehetne, azonban minde' mellett is jelesebb költészeink verspéldányaik ajánlhatók, mint Csokonai kiszemeltebb versalkatjai, Kisfaludy Sándor Himfy daltai, Kis János superintendenséi az ő kellemes folytatú tizenkét szótagos (Alexandrín) verseivel, mellyeknek Horácz' Levelei' fordításában újra remek példáit adá; Kisfaludy Károly Kölcsey, Bajza, Vörösmarty új ízléssel bíró versformáik. — Egyébaránt legszebb és kellőbb 's sí mább járatú rímes versek azok, a' mellyekben bizonyos szótagmérték (*) 's némi közép megszakadás uralkodik, — melly utóbbirol helyben. —

Jegyzés. Költészeink rokon hangokat és betűket is vesznek szükségben rímekül! Illyenek: *a-ra o, e-re ö, ire ü, öre ü; g-re k, b-re p, t-re d, n-re ny, t-re ty, l-re ly, x-re sz* és viszont. *P. o. veled felett, én kény, volt hold, kéz éss 's a' t.*

(*) E' formát 1713—1792-ig élt Rádai Geddon Grófról, mint-hogy verseiben legelőször ő használta, *rúday*-formának nevezzük.

MÁSODIK RÉSZ.

K Ö L T É S Z É T.

ELSŐ SZAKASZ.

Költészet' alapja.

1. §.

Fő lelki tehetségek.

A' költészet' alapja maga az emberi természet, melly annál fogva, hogy a' külső természet' munkálatai a' lélekre erős befolyásuak, *képez* vagy *ismér érez* és *kíván*. Innét különböztetjük meg az emberben e' három lelki t. i: *képző* vagy ismérő, *érező* és *kívánó* vagy vágyó fő tehetséget, mellyeken a' költészeti műdarabot írónak mulhatlanul kell foglalatosságát alapítania. Mert szükség hogy műdarabjában legyen

1. Képzet és észfogás, ítélet és következtetés, a' mit az ismerő tehetség szül. Szükség továbbá

2. Hogy az ismerő tehetség által kiképzett tárgy vagy dolog az ember' lelkére némi behatással legyen, hogy annak létele és mivolta felől meggyőződhessek, 's tudja, miért és és mint tetszik; vagy nem tetszik valamelly tárgy: a' mire az érző tehetség' segéde által juthat el. Szükség végre:

3. Hogy kiképzett és lelkébe ható tárgyat tulajdon akarataja és óhajta szerint rendelje

's igazgassa, a' felvett tárgynak azon oldalát érintőleg kivált, melly eránt magában leghatósabb vonszalmat érez 's mellyet mintegy magáévá tenni óhajt: a' mi a' vágyó tehetség munkája.

Az emberi természetnek ezen három fő tehetségén vagy erején kívül még más ezekből eredőket sem rekesztünk ki a' költészet' köréből, sőt e' kettőt: az *értelmet és képzéletet*, nagyon megkülönböztetjük, 's teszszük a' költészet' egyedüli alapjául.

2. §.

Érzelem.

Az érzelem olly lelki tehetsége az embernek, mellynél fogva valamelly belső és külső-képen derék tárgy eránt magában némi hajlandóság vagy szereteti vonzalom gerjed. E' nélkül a' költemény el nem lehet, minthogy annak tárgya inkább az érző, mint más lelki tehetségből származik. Éreznie kell előbb a' költésznek fölvevett tárgya eránt; 's úgy alkotnia a' tárgyat érzelmeinek meg felelő formába a' képzélet által: melly forma annál-clicsőbb-szinhben tűnend-föl, mennél tágabb mezőt nyit a' költész a' maga fölhevülése vagy lelkesedése által a' képzéletnek. — Így p. o. sem személy sem táj sem történetfestésben nem vagy költész csupa képzelgés által, hanemha e' tárgyak' érdekük benned maguk eránt előbb, némi érzelmet, fölhevülést, lelkesülést, gerjesztettek. — Az Érzelem

1. *Egy*, az az: a' tárgy' belső és külső tulajdonságaira egyképen vagy egyaránt beható, vagy azokra egyformán kiterjedő, azokat egybe foglalva egyazonlag érdeklő; vagy: mellyben a' tárgy és a' forma egyazon.

2. *Eredeti* vagy saját, és kölcsönvett. Amaz bennünk egyenesen új tárgy eránt gerjed; emerre pedig már érintett tárgy' meg hatása 's bájo-lása által ébresztetik lelkünk. Amaz egyszers-mind teremtő; emez utánozónevet viselhet. P. O: egy tőlem kigondolt tárgynak műdarabbá alkottatása eredeti érzélem által; valamelly szerző, műdarabjának utánzása (imitatio) pe-dig, minhoggy bennem az értelmet a' műdarab eránti vonzalom keleszté, kölcsönvett érzélem által történik. — De a' költeményben, mint-hoggy annak eredetinek kell lenni, csupán ere-deti érzélem uralkodjék. Ide tartozik a' *nemzeti sajátság* is, mellyről helyben. —

Érzéki, értelmi, ízlési és erkölcsi, mellyek között az erkölcsi, mint legnemesebb és tisztább 's az erkölcsi végtelen magos pontú finomság miatt soha végkép ki nem méríthető, fő helyet érdemel. A' többit végkép ki lehet elé-gíteni, az az: ellehet rájok nézve azon végpontra jutni, mellynél magasabbra az érzélem sem nem vágy sem vágyonia nem lehet. Visel tehát az ér-zelem *kimeríthetlen* nevet is. A' költeményben mindennemű érzélemmel szükség párosítani az erkölcsit, hoggy a' *gyönyörködéssel a' haszon* egy nyomon járjon. És ez Horátnak *utile* és *dulce*-je.

Jegyzés. Az érzelmi kimeríthetlenség külö-nözteti meg vólta képen a' prózától és ékesszól-

lástól a' költést, melly sem csupa képzelet', sem csupa vágyás'; hanem egyedül érzelem' szüleménye. Nem is lehet sokfélekép kiművelt érzelmi bőség nélkül költész: gondolni, valamint költeményt sem.

3. §.

Képzelet.

Minekelőtte az érzelemből származott költészeti tárgy szóval előadatnék: annak a' lelki-esméretben bizonyos *alakot képet* vagy *formát* kell nyernie, melly eránt a' felhevült érzelem a' maga munkásságát bebizonyítsa. Ezt a' képzelet' alkotó ereje szüli. — Mennél tisztább 'a tökéletesb külső 's belső tulajdonságú a' kiképzett tárgy, annál hevültebb eránta az érzelem 's így annál tökéletesb a' költemény is. Innét a' következik: hogy a' költészeti tárgy tulajdonságai ne csupán úgy adassanak elő, mint azok a' természetben valóban vannak, az az: a' puszta ismeret' vagy értelem' útján: hanem olly' magasított alakba öltöztessenek a' képzelet által, mellynek semmi érezhető vagy ismérhető tárgy e' földön vagy a' természetben meg nem felel; az az: a' melly mind szebb, mind jobb annál, a' mit e' földön szépnek 's jónak mondhatni. E' fölmagasztalt formát *Idea*-nak nevezzük, a' mit egyedül a' Képzelet' munkássága teremthet.

Midőn érzelmünket a' képzelet által formába gyűjtjük: akkor azt személyesítjük (személyesített érzelem), melly személyesítés, ha olly' magas fokra emelkedik, hogy vele e' föl-

dön semmi és csak természet fölötti képzelet párosul: akkor idealizált formának, vagy *Ideál*-nak neveztetik. Ezen Ideal szint annyiféle, mint az emberi természet' tulajdonságai: azonban közöttök az *igas'*, *szép'* és *jó'* ideáljai legfölsőbbek és az érzelembe leghathatóbb befolyással bírván, legfőbb gyönyörködést akoznak.

1. *Jegyzés.* A' költői lelkesedés áll az érzelemmel páros képzeletben. Illy' lelkesedés nélkül semmi költemény el nem lehet, mert csak ennél fogva érzékenyíthet az az igézheti által a' költész másokba is az érzés' rokon ingerét és a' képzelet' munkásságát; az az: csak lelkesedés által mehet arra a' költész, hogy megbájt tárgya eránt másokban is az övével meg egyező részvétet gerjeszsen. —

2. *Jegyzés.* Magyar és Keresztyén költésznek mythologiai képzeletet használnia csak úgy illó és szabad, ha a' mythus nemzeti vagy keresztyén. Egyébaránt minden mythologiai czifra a' magyar költészetben — kivévén, ha egyes tárgyra szolgáltat alkalmat — csak *paupertatis testimonium*.

4. §.

Tárgy (res, materia) és törvényei.

Minden műdarabnak kell lenni olyan *okának* a' mi miatt az alkottatott; vagy *eredetének*, a' honnét az származhatott: tehát a' költeménynek is. Ez az eredet, melyet a' lélek képez, érez és kíván, mondatik *Tárgy*-nak, a' melly belső és külső természeti tulajdonokkal bír. Midőn a' költész e' tulajdonokat vagy csak érinti,
vagy

vagy magasztalva és ellenkezőleg érinti; akkor ő a' maga kiképzett tárgyából műdarabot alkot. — A' költészetnek tárgyat szolgálhat minden dolog, mellyet szabadon, tisztán és élénken fölfoghat, 's ehez a' lehetőségig ékesen 's csudálatosan előadhat a' Költész. Különözik az ékeszöllási vagy retorikai tárgytól abban, hogy ez nem annyira a' költött szép és csudálatos, mint az igaz és valóságossal foglalatoskodik. — Az imént mondottakat példabul így foghatni fel világosabban: Virgíli' aeneisének egyetlen *oika* Augustus és a' római nemzet isteni származásának kivívása (ez t. i. a' költész Virgíli' célja); a' római birodalom felállítása a' műdarab' *eredete*, mellyből az ezerféle viszontagság folyása okozta a' tárgy kiterjedettségét, 's e' szüle a' nagy Hóskölteményt. Vörösmarty, Horvát Endre Czuczor is a' magyar nemzet' fényes dicsőségét tevék többtöbb Hóskölteményeik' okai-
kul, hol a' második műpont: az eredet, vagy bazaaralításban, vagy győzdelmi fénnel történt szabadság' 's béke' helyreállításában tünik-
elő. — A' kidolgozandó költészeti tárgy szükség hogy legyen

1. Egy fő képzeletből álló, mellyhez, ha megkívántatik; a' többi segéd képzelet úgy álljon, mint a' tagok a' testhez.

2. Érdekes, hogy azt kívülöttem mások is méltónak itéljék 's vallják egy bővebb előadásra: mert csekély 's alávaló tárgy másokban sem figyelmet sem tetszésvágyat nem gerjeszt.

3. A' mennyire lehet szokatlan, új: mert a' mindennapias dolog nagyon unaszt.

4. A' jóízléssel megegyező: mert izetlent dolog' előadásával a' költészet' igen kényes természetét mind megsértenők, mind a' belőle származni kellett ártatlan gyönyörűséget megfertőztetve, a' költészet' magas célját: a' szelidebb erkölcsképést, rútol eltévesztenők.

5 §.

Alak tárgy előadás (forma) és törvényei.

Midőn a' tárgy' belső és külső különféle tulajdonait előszámláljuk 's terjesztjük: akkor az nem áll már előttünk a' maga eredeti egyszerű pusztaságában, hanem azon felhordott ráillő különfélelégek miatt új alakot, vagy külsőképet, formát öltött magára. A' műdarabban tehát az alak vagy külsőkép alatt nem értünk egyebet, mint a' kiképzett tárgy tulajdonainak (karakereinek vagy jegyékeinek) szóval történni szokott *előadását*, a' mi a' dologhoz mintegy öltözetül járul. Ezen öltözetnek vagy előadásnak mind valólag (realiter) mind képzeletileg (idealiter) tökéletesnek kell lenni a' tárgyhöz képest.

A' költészeti forma vagy előadás tökélyje megkívánja, hogy legyen benne.

1. *Egység*, az az: hogy minden mellékes gondolataink és képzeleteink a' főbbekhez illjenek, 's azokba, mint a' részek az egészbe beléjők egyeztessenek, velők egy célra törekedjenek.

2. *Rend*, hogy a' gondolatok' legszabadabb röpkedésük mellett is kitűnjék az előadásban a'

főbb 's mellékebb gondolatok' illendő helyük : mert különben az egész műdarab gondolatzavaréknál egyéb nemlévé, nem gyönyörködtethet. Legyen minden műdarabban kezdet, közép és vég.

3. *Értelmesség*, melly mind a' jó 's tökéletes szavak' (jókká ismért ujabbak' is) használatásukban, mind a' folytatott értelemmásításokkali (Allegoria) igen gyakran élés' kikertülésében, mind a' helyes szószerkeztetésben fog állani.

4. *Rövidség*, hogy a' melly tárgy a' maga kevesbé érdekes volta miatt hosszas előadást nem kíván, hasztalan szószaporítás miatt unalmat ne okozzon. Ellenben a' már magában kedves tárgy, minthogy a' léleknek tetsző, hosszabb érintést is kívánhat.

5. *Igaznak tetszőség*, hogy jóllehet a' dolog csak kigondolt és a' természetben nem létező: de az előadás által még is olyanná legyen mintha ugyan azon esetnek némelly körülállásokban valósággal megkellene történnie.

6. *Jóízlés*. Azon tetszés vagy nemtetszés, mellyet a' dologhoz értő józan ítélő a' forma eránt részrehajlatlanul kinyilatkoztat, nevezetik ízlésnek. Jó-vagy szépízlés pedig az, a' mit minden alaposan mivelt ember olyannak vall. A' jóízlés mind a' szavak' megválasztásában, mind a' tárgy, gyakran természetileg szép (naiv), gyakran körülírott szépségű előadásában tűnik ki. Egyébaránt a' jóízlési tökélynek a' költészet' körében legtöbbet kell tulajdonítani: mert csak ennek csálhatatlan törvényeinél fogva ítélni meg a' remekíró.

7. *Nyelvtökély*, hogy a' költész minden oldalról művelt nyelvel bírjon: mert különben az érzelemmel testvér képzelet' előadása hiányos lenne, nem lehetvén képes a' műveletlen nyelvű szavakat lelhetni a' maga idealizált érzelmeinek kifejezésére. Legyen pedig a' költész' nyelve értelmi, grammatikai és aesthetikai tekintetben művelt, az az: bírjon bő, — hibátlan — és szépnyelvűséggel. Ez igen sokat hajt a' költeményes műdarab' tökéletes formájára.

6. §.

A' költészeti előadásban megkívántató egyes szépségek.

A' költészeti előadásban megkívántató szépségeket két fő tekintetben vesszük annál fogva, a' mint azok vagy egyes szavakban és kitételekben, vagy a' beszédnek az előadandó dolog' minéműségéhez alkalmaztatásában lesznek nyilvánvalók. Megkülönöztetjük tehát a' szó és tárgy vagy dologbeli szépségeket.

7. §.

Egyes szóbeli szépségek.

Az egyes szóbeli szépségek.

1. *Rhetorikaiak*, mellyek az átvitt vagy másolt (*tropica*) és képes (*figurata*) mondásban állanak. Ezek, minthogy a' költészeti előadásban mindent a' legélénkebb színnel és költve kell rajzolni, néha nagyítani, néha kicsinyíteni, a' költészet' formájából igen nagy veszteség

nélkül ki nem maradhatnak. De kivált különös szükség van a' főnevek' tulajdonságait egyedül jelenthető ékszavakra (epitheta), hogy semmi, vagy csak a' már magában nagyot jelentő szó álljon a' mondásban pusztán minden más felvilágosító nélkül. — Legékebbek közöttök a' Tropusoktól kölcsönözöttek; szépek a' természetiek, a' körülményektől függők, a' nemzetségiek és nemzetiek, a' történetből és földleírásból merítettek. Ide járulnak még a' hasonlítások és hasonlatosságok, valamint a' dolgoknak azok' természetükből merített körülírásaik is. — A' képes mondásokból leginkább a' szóés beszédismétlés, hasonszózatolás (aequivocatio), ellentétel, hely-és személyrajz, személyesítés, felszólítás, beszédintézés, kidolgozás (exergasia) az előadásban csak nem fő helyet érdemelnek.

2. *Poeticaiak*, a' hova kivált a' szóválasztást és mértékileg helyes alkalmaztatást értjük tartozónak lenni. — E' tekintetben semmi sem lehet czélszerűbb mint olly' szavakat választani, mellyek a' dolog' természeti tulajdonságaival vagy egészen, vagy nagyon megegyezők. 'S azért is más szót kíván a' kemény és durva dolog' 's indulat' szóbeli megneveztetése, kifejezése; mást a' lágyé: innét más betűjü szavak fogják amazt; mások emezt jelenteni. P. O. a' harcz, dörög, ropog, durran, morcz; szél, zúg, fúj, üvölt 's a' t. szintolly' természetü szók, mint a' millyen a' dolog vagy eset, a' mit jelentenek. — A' keményet vagy durvát jelentő szók többnyire *r* betűben; az iszonyút és vastagot jelentők *u* és *v*-ben a' lágy jelentésük pedig nemi

selypzetükben bővelkedő szótagok által adatképző a' figyelmes költésztől, a' millyenek; *gy, ly, ny, ty, s, sz, cs, s, e, i, ő, ü* vékony hangzók. — A' főntjáró vagy hangos kitételek a' millyenek az Ódákban mindig, és a' Höskölteményben nagy részint uralkodni szoktak, az éles hangzókat általjában; de különösen az *r* betűvel az *a* és *o* legszabadabb 's tisztább hangokat nagyon megkívánják. P, O, harsány, diadalom, riadó, birodalom, ragyogó 's a' t. A' fennyehangzást az egytagú szavak nagyon hátráltatják, mellyért, a' mennyire lehet, kiyált a' mértékes versben kerülni kell azokat; vagy ha ki nem kerülhetők, úgy alkalmaztassanak, hogy a' mennyire a' nyelvtudomány és természet megengedi, a' rövid szók a' hosszabbak közé érkező álljanak. — Megkivántatik még a' helyes szórakás-vagy illesztésben, hogy egyazonhangú szótagokból álló hosszabb szavak egymásra csak el nem hárítható szükségből következzenek, a' millyenek volnának: *embertelen, keresetek; állhatatlan akarátja* 's a' t. Némmeliek, hogy e' kellemetlen hibába ne essenek, vagy szómetszést, vagy ragasztékot, vagy betűcserét választanak, a' hol helyben hagyható, segédkül. Betűcserét kivált az *e* hangzójúak kívánnak azért, mert a' magyar nyelv szintén az untságig rakva ezen hangzóval; de a' tájbeszéd sem tiltja e' cserét. Tehetni néhol az *e* helyett *i*-t mint: *kísér, ismérem, kisztetem*; vagy *ö*-t mint: *fölérem, csönd, csörgeteg, befüdi* 's a' t.

Ide járul még a' versnemek' és lábak mértéki tökéletességük, hogy a' követendő példányul kiválasztott régiebb vagy újabb írók' vers-

nemeik, vagy a' magunktól feltalált legújabbak se több se kevesebb lábosztályokból ne álljanak, mintsem megkívántató; a' verslábak pedig csak magokhoz méltó mennyiségű szótagokat fogadjanak-el. — A' hatmértékes (hexameter) versek közt különös kellemű az mellyben a' Dactylusokat Spondaeusok váltják fel és viszont p. o.

‘S gyenge fej|jed tá|masztva ke|mény szir|tekhez el|ájul.

vagy:

Mert vak|kénye sze|rént csal|, játszik az|álom e|szünkel.

Az ötmértékes (pentameter) első feléről is ezt mondhatni; második fele úgy is dactilusos, p. o:

Nem kele|nem buz|gott| védeni|szent iga|zát.

vagy:

Míg a' |fergeteg| őt| kegytelen| összetö|ri.

De a' gyorsaságot, sietést vagy futást mérő Dactylusokkal; a' nagyot, iszonyút, csudálatost, nehezet, panaszt, esést vagy zuhanást csupa Spondaeusokkal és egytagú szóvali versvégezettel (melly utóbbi másutt tilalom) jelenti a' vigyázó költész.

§ §.

Egyes tárgybeli szépségek.

Ide e' következők tartoznak leginkább:

I. A' *Különféleség* és annak helyes egyeztetése, hogy a' költeményben a' lélek a' különféle dolog által mind többet foglalatoskodják, mind jobban fölemelkedjék. De a' közbe-

jött különböző tárgyak megis úgy illesztessenek össze, hogy bizonyos egység alá tartozzanak. P. O. *Horáts'* Pisókhöz intézett levelében az embert életkoronként írja-le. *Olv. Kisfaludy Károly'* Élet' korait I. Köt. 193 lap.

II. *Árnyéklás*, melly az érzelem- és képzeletváltoztatásban áll, midón a' költész vagy hevült érzelmeit 's indulatait koronként csilapítja, vagy azokat szintazonkép' 's nem hirtelen emeli föl, 's beszéde is, annak hangos kifejezések által nagyobb elénkséget adván, mintegy felvillan. Az érzelemnek ezen le-'s fölszállása, minthogy a' homálllyal 's fénnel némi hasonlatosságban áll, árnyéklásnak neveztetik. — A' természetben szintugy van helye az árnyéklásnak, kivált a' tájak és természeti tünemények' szinezésében, hol az elő-közép-és utótáj; tavasz, nyár, ős, tél, hajnal, dél, est, éj 's a' t. különböző színbe öltöztetendők. — *Olv. Kölcsey* Endymion 149 l. Zápor 136 l. — *Kisfaludy Károly*: A' szellőhöz 3. lap.

III. *Ellenkezés*, midón különböző tulajdonságú tárgyak és ellenkező természetű 's állapotú személyek egymás ellen állítatnak, mi által az unasztó egyformaság nagyon kikerültetik, és a' tárgy' tulajdonsága jobban kimerül. — Lásd *Kisfaludy Sánd.* Himfy, Szer. I. k. 126. dal. — *Vörösmarty*: A' szemek I. k. 36. lap.

IV. *költői vagy képes elmésség*. — Lásd *Kazinczy'*, *Szent Miklóssy'*, *Vákovics'*, *Kisfaludy Kár'*, *Vörösmarty'* Epigrammait.

V. *Erő* mind a' gondolatban, mind a' kifejezésben, melly az egyszerű képzelet' körü-

írott heves 's szinte szivetrázó előadásában lesz leginkább valóvá. — Lásd *Kisfaludy Sándor* Kun Lászlójában Zongor beszédét. Handbuch der Ungarischen Poesie I. K. 346 és 347. lap. — *Vörösmarty*: Árpád' emeltetése I. K. 93. lap. Eger III. K. 173 lap. — Két szomszédvár III. K.

VI. *Merészség*, melly a' szokott közvélemény elleni harczban áll, 's mint olyan, az érteimet igen megragadja 's rázza. — Lásd *Berzsenyi*: A' Magyarokhoz 58. lap. — *Kisfaludy Sánd.* Kun László Zongor' beszéde. Handb. d. ung. P. I. K. 358. lap. — *Vörösmarty*: Eger. III. K. 167. lap.

VII. *Nagyság*, melly a' közönségesen feljütemelkedik, de mindenkor szépízlésileg terjedez. Nagyon kiterjedt ne legyen, hogy a' nagyság' képzetében a' tárgyat egészen fölfogni és általlátni lehessen. A' nagyság *érzéki és lelki*; amaz leginkább merész, de a' tárgyhoz helyesen illesztett hasonlításokból; emez értelemről, érzelemből vagy cselekedetből tünik. Egyébaránt csak nagy tárgy kíván nagy előadást vagy kifejezést, mert csekély gondolatot szavak nagysága nem tesznek. — Lásd *Vörösmarty* Két Szomszédvár III. K. több helyen. *Salamon* I. K. 166. lap.

VIII. *Érdeklő* vagy megható, a' mi végyes érzelmet gerjeszt, t. i. kedvest és kedvetlent. Kedvetlen érzelmet lelki (néha érzéki) meg nem elégedés, vagy nem tetsző állapot szülhet, a' millyen a' kárvállás' vagy vesztés' fájdalma; a' kedves érzés pedig fájdalomkon orvosolni törekedő szándékunkból, vagy hirtök vágyunk-

ból eredt: mellyért kitettségük hogy a' kedves érzést a' kedvetlen okozza, 's együtt vegyes munkálatúak. — Akár jutunk vesztett boldogságunkba vissza, tökéletesen, akár nem: úgy kell intézkednünk, hogy a' kedves érzelem a' kedvetlenül mindenkor győzzön, azaz: legyen az előadott tárgyban olly pont, mellyen a' lélek megnyughatik. P. o. Berzsényi a' „Magyarokhoz“ írt Ódáját a' kedvetlent legyőző kedves érzéssel, lelki nyugpontúl így végzi: Déjaj! csak úgy jár minden az ég alatt, 's a' t. — Legérdeklőbbek ifjabb kori éveink', szabadság', ártatlanság 's más erkölcsi állapot' veszte. — Lásd: Superintendens *Kis János*' Versei: Ideálok I. K. 31 lap. — *Berzsényi*: Bucszás-Kemenes aljától. — *Kisfaludy Kár.* Tűnő életkor I. K. 25. lap. — *Kölcsey*: Ideál. 13. lap. — *Gaal*: Ideál. Aurora 1836. —

Az érdeklővel rokon az *érzékenykedő* (sentimental), midőn a' szívet a' kedves és kedvetlen érzelmeket gerjesztő tárgy különösen meghatja, 's mint ollyan, az érzelmeket nagyon élénken festi. A' sentimentál, mint nem általjában csak különleg érdeklő, 's okot csupán személyes érzélgésekre szolgáltató, a' költészet' körében, melly általános ízlésen alapul, mindig hibaként jelen meg. — Sentimentalis költészeink leginkább *Ányos* és *Csokonai*. —

IX. *Indulatos*, melly a' lelki 's kivált erkölcsi erőnek a' szenvedésekkel küzdésében áll. Midőn t. i. a' léleknek a' sors' erős hatalmával intézett tudakodását valamint azon való győzdelmét is minden oldalról hathatósan 's szépiz-

lésileg rajzolja a' költész a' végre, hogy mind tisztán gyönyörködtessen, mind az érző tehetséget szinte megrázza. Hogy az indulatos gyönyörködtető legyen, szükség a' küzdésben uralkodó kedvetlen érzelmet a' győzelem okozta kedves érzelmeknek felyűlműlni. Néha győz ugyan a' küzdő lelki (érzés fölötti) 's érzéki erejénél fogva; de minthogy ő *véges* (romlandó, halandó), gyakran a' sors' feljűlmulhatlan ereje által meggyőzetik. Semmi csak hogy legyőzetése által azon végetlent, a' melly után törekedett (p. o. az igazság', ártatlanság', erkölcsi szabadság 's a' t. helyreállítását), kieszközölje, hogy így kedves érzést gerjessen. — A' szenvedést okozó tárgy lehet:

1. *Rexzentő*, ha valamelly sejdített veszedelemnek valahol és valahogy kiütése félelmet okoz.

2. *Rémítő*, midőn a' tapasztalt veszedelem nagysága ijedést szűl.

3. *Rettentő*, mikor a' hirtelen kiütött veszedelem-elfoglalt érzelműnket megdöbbsenti — 's rázza;

4. *Borsasztó*, hogyha a' más gonoszságából származott veszedelem okozta ijedséghez még erkölcsi utálás és irtozás is járul. — Mind ezen szenvedési jelenetekben nagyon megkívánatik az árnyéklás. — — Lásd *Csokonai*: Egy kétségbe esett maga-gyilkosa. I. K. Odák. 180 lap. — *Kisfaludy Sánd.* Somló 3-dik Ének. A' megboszult hitszegő Regék II. Rész. — *Vörösmarty*: Kétszomszédvár III. Köt. — *Judit.* Auróra 1830. — Egy nap Szliacson. Aur. 1834. —

A' Polgár leány. *Kovács Pál*. Aur. 1836. — *Kisfaludy Kár.* Karácsonj. I Köt. 107 lap

X. *Váratlan és csudálatos.* Váratlan tárgy az olyan, a' mit sejtésünkkel és várakozásunkkal ellenkező következtetés szül; csudálatos pedig az a' mi ritka, szokatlan, 's minek okát hamar, vagy soká, vagy tán soha által nem láthatjuk: minthogy az a' természet' folyamatától vagy eltér vagy abban nincs, de azért, mint különös eset, valamelly műdarabban a' tárgy előadási okainak egybe függesztésére, 's az előadás célhozjutásának elősegítésére alkalmazott vettetik közbe. Ide leginkább a' tüneményes és az életben előfordulni nem szokott esetek 's másvilági (érzést haladó) lények tartoznak. — Ha a' tárgy értelem és cél nélkülinek látszik, akkor szörnyű. — Lásd *Dayka Gábor*: A' bosszús szerelem. Handb. d. ungr. P. I. Köt. 237. lap. — *Vörösmarty*: Az éjféli ház I. Köt. 107. lap. Délsziget. III. Köt. — *Fay András* Sió. Aur. 1836.

XI. *Új*, midőn valamelly már érintett tárgy ismét más alakba öltöztetve adatik elő. Ilyen a' már többektől kidolgozott *Zrínyi Hist. Drama.* *Kisfaludy Kár.* Kemény Simonja. III. Köt. *Vörösmartyé* Aur. 1836. —

XII. *Regényes* vagy *Romantos*, az az: a' kellemessel és gyöngéddel vegyült új nagy, váratlan, csudálatos 's gyakran szörnyű. Benne a' képzeleti festés vagy árnyéklás mintegy félvilágos, borongó, mellyért az érzelmet gyöngén illeti. Egyes természeti tárgyak is szinte olyanok illenek bele, mint: meredek vagy függő sziklák, rengetegek, sivatagok, borongó

fenyvesek, lappangó patakok, várromok 's azok madaraik, a' két hajnal, holdvilágos éj 's a' t. — Lásd *Berzsenyi*: A' Melancholia 4. lap. — *Kisfaludy Kár.* A' viszonzlítás VII. Köt. — *Vörösmarty*: A' Rom és Délsziget III. Köt. — *Bajza*: Rege a' Hableányról. Aur. 1830.

XIII. *Fellengő* és *Innepi*; mellyben a' természet (szükség) és szabadság, a' véges (érzéki) és végetlen (lelki) egymással ellenkezésben állanak, míg végre a' szabadság a' természetben, a' végetlen a' végesen győznek, s végyes érzelmileg tiszta gyönyörködést okoznak. A' *fellengő*, a' mennyiben a' közönségesen feljűl emelkedik, rokon a' *nagygyal*. Mind lelki-
leg magas, 's azt, a' mi földi, szinte feledő érzelmet 's természetileg magas képzeletet kíván. P. O. ilyen a' lélek' világában az istenség, örök-
kévalóság, halhatatlanság, erkölcsi szabadság, 's minden erkölcsi tárgy eránti érzés; a' természeti világban pedig minden mérhetetlen, mint: az ég, a' nap' dicsó volta, a' csillagsereg, a' tenger. — Ha a' mérhetlenség és erónagyság együtt van akkor a' fellengő nagyobb. P. O. a' remítő-
föllegbe borult ég, az égi háború, az ágyucsoport' dörgése, 's több illyes. — — *Innepinek* mondatik a' fellengő, ha nagy várakozást vagy tiszteletet gerjeszt, mint: a' vihart megelőző csend, vagy az éneklés előtti népgyűlés a' templomban. — Lásd *Berzsenyi*: Fohászokodás. 103. lap. — *Debreczeni énekes könyv* 1823, hol a' 67-dik: A' csillagos égnek seregei 's a' t; és a' 68-dik: Nagy az Úr, ki fényes házat 's a' t. énekek fellengők. — *Innepi* van *Csuczor*' Aradi

gyűlésében, *Vörösmarty*, Két szomszédváranak első énekében.

XIV. *Nemes*, az az: a' közönségesen feljülemelkedett, vagy az érzékiségen győző okosság. Ide tartozik az *Erkölcsei* is, a' mi az erkölcsi okossággal megegyező, nem paraszti, nem mocskos, nem undok; sőt a' *Felsőleges* is, a' mi az erkölcsinek fő foka és az erkölcsi nemeségnek magasított alakja, melly ismét kivált képen az istenülésben tűnik-ki. — Lásd *Berzsenyi* Felső-Büki Nagy Pálhoz. — *Vörösmarty*: Hedvig I. Köt. 188. lap — *Illés*; *Enoch*' égbe ragadtatásuk; *Krisztus*' feltámadása 's menyhe menete, a' Bibliában.

XV. *Kecs*, *Kellem*, *Kegy*, *Báj*. A' *Kecs* az okozott gyönyörködés mellett egyszersmind némi sovárgást és kívánságot gerjeszt a' kidolgozott tárgy eránt; a' *kellem* némi finomság, gyengédség, lágyság által gerjeszt kedves érzést; a' *kegy* az emberi tiszta 's erkölcsi szeretetet adja elő jóízlésileg eszmítve (idealizálva), mint az érző tehetség' legerősebb indulatját; a' *báj* a' kegynek legmagosb foka, a' minek szemlélésében lelki fölemelkedésünk miatt érzékeink mintegy elzsibbadnak az előadott tárgy gyönyöreivel összeolvadólag. — Lásd sup. *Kis Jan.* A' Muzsához. I. Köt. 3. lap. A' Bölcseséghez. I. Köt. 23. lap. — *Berzsenyi*: A' Tavasz. 23. lap. — *Bajza*: Emlékezés. 23. Epedés 37. Dal a' vidékhez. 19. lap. — *Vörösmarty*: A' halkodló I. Köt. 27. lap.

XVI. *Együgyűség*, midőn a' tárgy természetileg, minden ráhalmozott ékesség nélkül adatik elő. Ez a' költeményes műdarabban jól

alkalmaztatva, kedves érzelmet gerjeszt. — Lásd *Vörösmarty*, Zalán futásában Bodor beszédét. 13, 14, 21, 24. lap.

XVII. *Őszinteség*, melly mind annak, a' mi mesterkélts és feszes, ellenkezője, 's a' természeti ártatlanságban 's együgyűségben áll, 's ha a' feszes szokások' bohóságain győz, akkor *mulattató*; ha pedig magát erkölcsileg fejezi ki, akkor *érdekes*. — Illyenek általjában az Idilliumok. — Lásd *Faludy Ferencz*. Handb. d. ungr. P. I. Köt. 126 's Köv. lap. — *Vörösmarty*: Delsziget III. Köt. — *Czuczor*: Botond. Aur. 1833. Szende' beszéde. —

XVIII. *Neveltséges*, a' mi neveltségre, vagy mosolygásra ingerel. Ez egyedül szabadakaratú lényen valósulhat, a' millyen az ember; állat, vagy más dolog csak emberi munkásság' befolyásával lehet neveltséges. — A' neveltséges leginkább a' vélemény és ítélet' éretlenségében, a' test és öltözet' ügyetlen alkalmaztatásában, szóval némi lelki 's testi gyávaságban tűnik-ki. De a' tárgy, mellyel a' neveltséges személy foglalatoskodik, szintén gerjessen már magában nevetést, a' mi azután mulatságossá leendő, mint: a' fősvény' adakozása, a' vénnek szerelme, az együgyűnek okoskodása, a' szegény' fenhéjazása, a' siket' hallása, kíváncsiság 's a' t. — A' *mulatságos* vagy felső, melly rangosabb személyek közt 's némi símasággal megy véghez; vagy alsó, melly közszemélyek' bohó tetteit néha vastagabban terjeszti elő; ha pedig a' neveltséges a' természeti eseten túl magasztatják, akkor *torzkép* (caricatura) a' neve.

Mind ezekben leginkább düzzadozó vagy dagályos, ellentételes, cserélt és szójátékos, de rövid mondások uralkodnak. — Lásd *Fay Andrást*. Kedvcsapongások. — *Kisfaludy Kár.* Pártütők. IV; Köt. Mátyás Deák. IV. Köt. A' fősvény. VI. Köt. Hős Fercsi. VIII. Köt.

XIX. *Tréfa*, az az olly szántszándékos tettetés, melly mind a tréfáló, mind a' megtréfált személyben kedves érzést gerjeszt. All pedig két egymással ismeretes személynek könnyű érzéki ingerlésében; de a' melly mindenkor jószívűségből eredjen, hogy valóságos jegyékét megtartva, az illendőség' határán túl durva szelességgé ne válják. Benne mesterkelt, kik eresett vagy erőltetett elmesség nem fog helyet. — Lásd *Kovács Pál*; Alkirály. 183. — Az emberi érzéki 's erkölcsi magaviselet ellen akár annak helyén, akár annak helyén kívül intézett szókikélesek *gúny* nevet viselnek. — Lásd *Kisfaludy Sánd.* Szigliget. Reg. III. Rész. 415. lap. Miczbán. u. o. 55. lap. — *Kisfaludy Kár.* A' sastoll. I. Köt. 216. lap. — A' Lant' Műzsája. *Lánt.* Debrecz. 1833.

XX. *Szeszély*, vagy eltérés a' közvéleménytől - 's ítélettől, 's annak a' mit mások kárhoztatnak, gyakran helyben hagyása, a' mit pedig mások dicsérnek, annak kárhoztatása, nem valami ellenmondás' vagy makacsság' ösztönéből, hanem különös tulajdon lelki állapotból (kedvtartásból, vagy tévedésből). Szeszély szerént a' mulatságos gyakran komolyan 's inepileg, a' komoly viszont mulatságosan rajzoltatik, hol azután nevetséges, indulatos, erkölcsi

kölcsi 's ezeknek minden nemeik szép 's kedveltető vegyületben illesztetnek össze. A' szélső a' tárgy' túlságos festését, valamint a' keresett elmésséget, játékot 's vastagságot kerüli. — Lásd *Fáy András*: Kedvcsapongások. Régi pénzek. A' tétényi éjszaka. Aur. 1835. — *Kisfaludy Károly*: Sulyosdi Simon, VII. Köt. — *Kovács Pál*: Vízkereszt. Aur. 1831. Hushagyó kedd. Aur. 1836. A' széplelkű. Thalia 1833. — Péntek. *Lukács Lajos*. Aur. 1834.

MÁSODIK SZAKASZ.

Költemény nemei.

9. §.

A' Költemény, annak előadása szerént vagy *lantos*, vagy *elbeszélő*, vagy *dramai* (szinjátéki), vagy *oktató* vagy *vegyesszerkesztű* költemény, mellyekről külön rendre osztva röviden értekezünk.

ELSŐ REND.

Lantos Költemény.

10. §.

A' Lantos költeményről általjában.

A' lantos költemény alapja (tárgya) csupán érzelem, 'melly a' képzelet' erejénél fogva tökéletes szép formát öltvén magára, idealizáltatik 's művelt nyelven pontos értelmileg előadatik, hogy abból egész lantos műdarab álljon elő. —

Minthogy az érzelem korlátlan, önkényű, szabadon röpkedő és a tárgy eránt sokképen hevülő : nem lehet a lantos költeményben a gondolatok szoros egybefüggését úgy megkívánni, mint a történetek folyamatját az elbeszélésben, vagy magokét a gondolatokét is az okoskodásban, mert a gondolatok az érzelmeknek röpkedő vezértársaik. — Azonban a gondolatok legszabadabb röpte mellett is megkívántatik, hogy a műdarabbol *kezdet, közép* és *vég* tessenek ki: különben a munka érzelemgondolat- és képzeléztavaráknál egyéb nem lenne. A műdarab kezdetét, közepét és végét leginkább a fokoként növekedő érzelem teszi, midőn t. i. azt a költész úgy rendeli el, hogy a gyöngébb vagy lágyabb érzelmeket előre bocsátja, a hevültebbeket következteti, a leghevültebbeket pedig utóljára hagyja azon végpontúl, mellyen a fölemelkedett érzelmekek mintegy megnyugszanak.

Minthogy az érzelem igen rövid úton igyekszik kiömleni; annál fogva a lantos költemény belső elintézése a képek legmerészebb összeköttetésöket; külső szerkezete pedig legritkább és szabadabb szókötéseket s szinte legvakmerőbb szabadságokat is megengedi; mellyeknek szüleményük a lantos költeményben nagyon megkívántató *fömöttség*. — Ha tehát az érzelem rövid úton ömlik-ki: úgy sem sokáig tartó, sem egyállapotú, az az: egyaránt hevült nem lehet, mellyért igen hosszú lantos költeményt nem is gondolhatni. De igen rövid se legyen az, hogy a szív gyönyörködtetve mulattató érzelmei mintegy el ne fojtódjanak.

Mint hogy az érzelmek eredetükre és erejükre nézve különbözök: az egyes lantos költemények hangjuk és festési erejük is különféle. Innét másképp fejezi ki magát az érzéki, másképp az értelmi érzelem; Más a szerelmi vonzódás, más a halhatatlanság költői előadása; más a jóllét 's öröm', más a fájdalom 's búbanat', más a szelíd alázatosság, más a parancsoló fenlítás; más a jókedv, türelem, hála, más a harag, boszú, átok 's a t. hangja 's festése. Mind ezek jól alkalmazott versnemeket és lábakat is tekintetbe kívánnak vétetni a költéssel.

Az imént mondottakból nyilvánvaló, hogy a személyes érzelmek eredetük és hangméréskletük különböző lévén, a lantos költemény vagy fenlengő, vagy népszerű, gyöngéden 's lágyan ömlő érzelmű; 's mint olyan, több ágra szolgáló. Egyes formái: az Óda, Hymnus, Dithyrambus, Ének, Elegia, Heroide, Cantata, Hangzatka, Madrigal, Rondeau, Triolet, Ritornel.

11. §.

O d a.

Az Óda valamely meghatározott érzelmet fellengőn 's a legmagasb fölhevülésben ad-elő, hol a képzelő erő a maga véges voltán feljül a végetlenhez vagy ideálishoz törekszik emelkedni. Mint hogy itt a végeesség által kellene a végetlenséget, melly után az emberi természet vágyódik és sovárog, elérni, a mi lehetetlen: szembetűnő, hogy az Óda tárgya kedvessel ve-

gyes kedvetlen érzelem egyszersmind. Már az ilyen érzelmek a' költész' képzelő erejét hathatósan megragadják, abban együtt mintegy láng-erőre gyúlnak 's a' költemény' hangjára és szí- nére is általmennek, mellyekben a' legerősebb és merészebb képekkel teljes művelt nyelv ural- kodik, mint az Óda' szülője.

Az Óda, belső szerkezetére nézve, annál tökéletesb, mennél magasban emelkedett a' költész' képzelete a' maga kitűzött ideáljához (vá- gyához), mellyet a' kézelet' heves munkálódá- sa nagy részben megvalósít. Minthogy pedig ezen megvalósítás a' végetlennek a' végessel történt ellenkezését meggyózi 's mintegy elhomályyo- sítja: bizonyos, hogy utóbb a' kedves érzelem a' kedvetlenül diadalmaskodik, a' mi az Ódá- ban meg is kívántató. — Illy' harcza miatt az érzelmeknek, mellyekben a' költész a' tárgy eránt vonzó tulajdon lelki állapotját festi 's fe- jezi ki, az Óda gyakran elmellőzi a' gondolat következtetést. De azért az Oda folyamatja a' legnagyobb fölhevülésben sem rendhagyó mi- helyt megkívánja az érzelmi egységet. — Szük- séges még az Ódában a' *rövidség*, hogy a' he- vülve sokáig nem maradható érzelem el ne lan- kadjon; és a' *tömöttség*, hogy rövid kitételek- be nagyra kiterjedő képzeletet foglaljon a' költész.

Az egyes tárgybeli szépségek közül az Ódá- ba illők: az érzékenyítés, árnyéklás, nagyság, erő, az új, a' nemes, fenlengő és innepi, vá- ratlan, indulatos, csüdalatos; a' szóbeliekből pedig mindegyik, de kivált a' hangos szavak

és kifejezések, értelemmásítások és képes mon-
dások. — Az Óda' versneme ma is az, a' mel-
lyik a' görög és latin költészeknél volt szokás-
ban, csak hogy azok' alkalmazásában a' hevesb
és szelidebb érzelm' ügyes kifejezése miatt vi-
gyázni szükség. Nem mindenüvé illik Sapho',
nem Alcaeus' mértéke. Van helye a' véghangos
versnemnek is, kivált ha az egyszers' mind bi-
zonyos lábakon jár.

Odát írtak: Dayka, Virág, Csokonai; Ka-
zinczy, Sup. Kis, Berzsenyi, Kölcsey, Kisfa-
ludy Károly, Vörösmarty, Bajza 's mások.

12. §.

H y m n u s.

A' Hymnus minden alapvonásokban meg-
egyezz az Ódával. Azonban még is e' kettőben
különbözik: 1) hogy a' kedves érzésnek a' ked-
vetlenül győzése már mintegy előre föl lévén
benne téve, inkább csak a' kedves érzést festi,
mintsem a' végetlennek ellenkezését, jóllehet
az árnyéklás miatt belőle a' kedvetlen érzelm
végkép ki nem maradhat; 2) hogy tárgya nem
minden idea, hanem vagy maga az Isten, vagy
valamelly istenségnek gondolt, vagy legaláb a'
végesek' sorából kiemelt 's dicséretet érdemlő
lény.

Íratik Hexameterekben, rímes Jambusok-
ban és Trochaeusokban, vagy római versköte-
tekben. — Hymnust írtak: Virág, Sup. Kis,
Berzsenyi, Szentmiklóssy, Bacsányi, Kölcsey.
Debreczeni Énekes K. 66. 67. 68-dik Ének.

13. §.

Dithyrambus.

A' Dithyrambus egy neme a' Hymnusnak, de attól tárgyára, hangjára és kidolgozására nézve különböz. Tárnya egyedül a' bor és annak költött istene Bacchus. Benne a' tárgy eránti érzelmet a' borital, borszesz és az abból eredett lelkesedés gerjeszti. Ezért a' Dithyrambus' előadása igen rendhagyó: a' honnét a' legvakmerőbb képviselések, hasonlatosságok, szabad kifejezések és ideaszökések foglalnak benne helyet. De mind e' mellett a' hibátlanág, csín és szépízlés ellen véteni itt sem szabad; mert nem részegség, hanem csak borital okozta vígabb érzelmet fest Dithyrambusában a' költész. — Versformája önkényes; maga pedig a' költemény lehet akár egy testből álló lantos műdarab, akár személyekre 's karénekre osztott.

Dithyrambust írt Csokonai: Bachushoz. I. Köt.; Orgiák. II. Köt.

14. §.

Ének.

Az Ének' tárgya egy olly' meghatározott érzelem, melly a' lelket nagyon érdekli ugyan, de azt minden nagy heveskedéstől menten egy tiszta megeledés' határin belül gyöngén mintegy lebegteti. Itt tehát az érzelem nem tör 's ragadtatik-ki szilajon valami végetlennek elérésére, mint az Ódában, Hymnusban és Di-

thyrambusban 's hangja sem olly' erős, mint azoké: -hanem magának a' tiszta örömnök, megnyugvásnak és reménynek hangja, mellyet semmi kedvetlen érzelm meg nem zavar. Csupán olly' jóbol eredett kedvés érzelmet fest, mellyet vagy óhajt, vagy bír, vagy a' melly az érzelm és képzelet előtt tisztán lebeg.

Az Ének kétféle: *istenes* és *világi*. Az istenes ered az isteni tökéletesség' szemléléséből, melly eránt a' költész magában szeretetet, tiszteletet és kötelességet érez és képzel 's azt fenglón ki is fejezi, melly kifejezésben hála, csudálkozás 's remény foglalnak helyet Isten eránt. — Az egyházi költésről helyben.

A' világi Ének, melly az élet' állapotjai és változásai által gerjesztett személyes érzelmet adja elő: többféle:

1. *Szerelmi ének*, melly szerelmi hathatóságot és hevességet fest.

2. *Borének*, melly a' borital szülte örömket adja-elő érzékenyen, 's úgy tökéletes, ha benne nemzeti és szerelmi lelkesedés uralkodik.

3. *Alkalmi ének*, melly az élet' házi és nyilvános emlékezetre méltó történeteit tárgyazza.

4. *Népének vagy népdal*, mellynek tárgya egész nemzetet érdeklő fontosságú és együgyű kifejezése miatt minden népfelkezetre nézve értelmes, vonzó és használható.

Az Ének meghatározott verskötetekben 's ollyanokban íratik mellyek magokban egyegy

körbeszédet foglalnak, 's verssoraik vagy dactylus, vagy jambus vagy trochaeus lábakból állanak.

Istenes Éneket lásd a' győri Énekes könyvben, reggeli Énekek' között: Serkenvén új erővel 's a' t; ehhez hasonlót az 1831-diki Uraniában, 334. lap. *Abánfytól*. Világi énekköltésben nevezetesek: Faludy, Anyos, Verseghy, Kazinczy a' két Kisfaludy, Csokonai, Vitkovics, Kölcsey Berzsenyi, Bajza, Czúczor, Vörösmarty.

15. §.

E l e g i a.

Az Elegiában örömből és szomorúságból támadt kedves és kedvetlen érzelem uralkodik úgy, hogy végre amaz győzedelmeskedjék emezen. Alapul mind az érző, mind a' vágyó tehetségen; amannál fogva valamelly már az előtt bírt, de ismét elvesztett jót képzel; emennél fogva pedig azon elvesztett jót ismét visszaohajtja a' költész. De képzelhet még nem bírt jót is, melly után sóvárog, 's birására hasztalan törekszik. — Hangja csendes és szelíd, mint a' szomorúságba olvadt öröme, hol a' szomorkodást az érzelem; az örömet pedig a' vágy okozza: mellyért a' tárgyától soha el nem térő Elegia az ő hangjának gyöngye ereje által különböz az Ódától. — Fest szerencsétlen, vagy reményvesztett szerelmet, szenvedést, elvesztett kedves tárgyakat, hazafiságos elkésesülést, erkölcsileg romlott embereket, 's t. e' f; hol az előadásból ki kell zárni minden durva érzéki-

séget, melly a' tiszta erkölcsiséget és okosságot megsértené; a' gyakori elmélkedéseket is valamint az aprólékos panaszokból álló asszonyos sopánkodásokat. — Az Elegia a' maga gyönges és mérsékelt folyamatú hangjára nézve rokon az Énekkel. Versneme az Elegiacus, vagy Jambusok és Trochaeusok akár szabadon, akár verskötetekben.

Elegiát írtak: Sup. Kis, I. Köt. Kisfaludy Károly. I. Köt. Vörösmarty. I. Köt. Berzsenyi. Guzmics Izidor (Pannónia panassza. Aur. 1826).

16. §.

Heroide.

A' Heroide testvér az Elegiával, 's attól csak abban különbözik, hogy itt a' költész nem tulajdon érzelmeit, hanem más 's többnyire hős személyét adja-elő; és így nem maga, hanem más' nevében 's személyjében beszél, levél formában. Tárgya vagy történeti, vagy kigondolt. Ha történeti akkor a' hős' történeti karakterét megtartani szükséges; de ha kigondolt, úgy a' hős' karaktere a' műdarab' szerkezetéből fog kitűnni. A' Heroideben nem ragadnak ugyan az érzelmek úgy, mint az Elegiában: hanem a' történet' érdekes volta miatt még is meghatnak. — Versformája Hexameter vagy Elegiacus vagy Jambus szabadon, akár hatos Jambus rímelve verskötetlen.

A magyar Heroide' mestere Horváth Endre (lásd kisebb Köttemények. Pest. 1832); írtak még: Dayka, sup. Kis, Czuczor: Veselényi

Ferencz Szécsi Máriának és viszont. Aur. 1832;
Ilka Gyulának és viszont. Aur. 1831.

17. §.

C a n t a t a.

A Cantata olly lantos költemény, mellyben a' muzsikai kíséret szükséges képen megkivántatik. Tárgya vagy istenes vagy világi. Ha istenes, akkor az Isten tulajdonságait 's azok eránti viszonyunkat, vagy a' vallás' történeteit 's oktatásait, vagy az erkölcsiket, halhatatlanságot és másvilági jutalmat foglalja magában; ha pedig világi, úgy az élet' fontos eseteit, a' tudományt és művészséget tárgyazza. — Hangja majd erős, mint az Odaé és Hymnusé; majd gyöngé, mind az Éneké és Elegiaé. — A' Cantatában változnak ugyan az érzelmek a' muzsika közbejötte miatt; de annak egyes részei a' műdarabot még is tökéletes szépegeszsze alkotják. Részei: 1. a' *Recitativa*, melly mérsékelt 's gyakran rím nélküli kifejezéssel készíti el az érzelmet és annak a' hallgatóra nézve behatását; 2. Az *Aria*, mellynek meghatározott érzelem festését a' muzsika páros érzélgéssel kíséri; 3. A' *Duett* vagy kéténekes, és *Terzett* vagy hároménekes, csak változó Ariaformák; 4. a' *Cavatina* az *Aria*' foglalattjától eltért kisebb *Aria*; 5. az *Arioso*, melly az érzelem változtatása és kívánság vagy kérés végett a' *Recitativába* vagy belevág, vagy annak végén az érzelmet magosbra emeli; 6. a' *Kar*, melly a' Cantata egyes részei által elkészített közérzelmet fejezi-ki.

A' Cantatában a' muzsikai kíséret végett nagyon megkívántatik a' versláb' helyes ütése és a' betűhangok' alkalmaztatása, és hogy a' költész maga is ércsen a' muzsikához. — Cantatát irtak: sup. Kis. I. Köt. és szemere Gr. Teleky László felett (lásd Tud. Gyűjt. Szép Literaturai ajándék 1821.)

18. §.

Hangzatka vagy Zengzetke

(Sonett)

A' Hangzatka, melly foglalatjára nézve az Elegiával rokon, egy tökéletes kis egészt tevő's gyengén enyelgő (többnyire szerelmi) érzelmet fest kellemes de nem nagyon erős szinekkel és hangokkal. Nagyon szereti a' kényes hangú nyelvet: a' honnét benne némi selypnek és lágyabb betűhangoknak kell uralkodni, a' milyenek: gy, ly, ny, ty, j, s, cs, zs, sz, cz, z és az inkább vékony, mint vastag hangzók. Kíván még tökéletes rímet és inkább jambus, mint trochaeus lábmértéket. Áll két részből t. i. két négysoros verskötetből (Quartett), mellyek szélen és középütt két uralkodó véghangban rímzettek; és két háromsoros verskötetből (Terzetto), mellyben három uralkodó és a' költész' tetszése szerént elhelyezett rím fordul elő. A' két első négyesben többnyire az állítás, a' két hármásban pedig a' következtetés foglal helyet; vagy a' hármás a' négyesnek bizonyos kifejlése. Formáját lásd alább.

Sonetet irtak: Kazinczy, Szemere, Kisfaludy Károly, Szenvey, Kovacsóczy. Töltényi Sonetjei erőltetettek.

19. §.

Madrigal Rondeau, Triolet, Ritornell.

I. A' *Madrigal* olly' kis ének, melly gyöngé-
érzelmet finom fordulással és enyelgő elmésség-
gel fejez-ki, szép hasonlatosságokban vagy el-
lentételekben. Áll 14 jambus vagy trochaeus mér-
tékű verssorból, ha legtöbb; 6-ból; ha legke-
vesebb, mellyekben egy vagy két rím uralko-
dik. — Irt: Beczko. Társalk. 1833. 5. szám. —

II. A' *Rondeau* többnyire eleven tréfás fog-
lalatu, de gyakran, mint a' Sonet érzelgő. Áll
13 jambus vagy trochaeus lábu verssorból, mel-
lyekben két rím uralkodik, és három verskö-
tetből, mellyeknek két külseje egyforma szer-
kezetű, középsője pedig különös. A' verssorok
ugy osztatnak fel benne, hogy a' két külső vers-
kötetre négynégy a' középsőre pedig öt vers-
sor jusson; vagy úgy, hogy a' két külső vers-
kötetre ötöt, a' középsőre pedig három verssor
essék. A' két (vékony és vastag) rím közül
egyik nyolczszor, a' másik pedig ötször fordul
elő; az első vers pedig a' többi két vers' utolján
vagy csupán, vagy hasonló alakban ismételtet-
tik. Versmértéke közönségesen ötös Jambus
vagy Trochaeus. — Irtak: Ungv-németi Tóth.
Handb. d. Ungr. P. II. Köt. 117. lap. és Koron-
ka Antal. Hebe 1825.

III. A' *Triolet* egy elmés 's meglepőleg is-
mételt főgondolatot ad-elő enyelegve vagy ér-
zelgőn Áll nyolcz, vagy tizenkét verssorból,
mellyek közül az első háromszor fordul elő, t. i.
a' műdarab' kezdetén, derekán és végén; de
gyakran a' két első sor ismételtetik így. Arra

különösen kell figyelmeznii, hogy az ismételt kitételek a' költemény' előre bocsátott és következő részeivel értelmileg egybefüggjenek. Megvan benne a' természeti könnyűség, kellemes rím, melly csak kettő; vékony és vastag. Versalkatja négyes és ötös Jambus vagy Trochaeus. — Irtak: Kisfaludy Károly I. Köt. Szem' hatalma, Hűség. N. A. Kis Sámuel: Ósz. Hébe 1824.

IV. A' *Ritornell* a' tárgy eránt vonzó érzelmeket majd epedve majd szelíden enyelegve adja elő. Foglalatja epigrammai, mellyet elmés fordulatok és tömött rövidség tesznek kellemessé. Áll az egész Kis műdarab három verskötetből; minden verskötet három sorból, mellyek közt a' két külső hasonló rímű, az egy belső pedig az egész költeményen által rímetlen. Versformája ötös Jambus vagy Trochaeus. — Ritornelleket nekünk Kazinczy hagyott. Handb. d. ungr. P. II. Köt. 15. 16. lap.

Jegyzés. Vannak még más lantos Költeménynemek is, de a' mellyek szintolly, bajos, mint a' milly aprólékos elmejátékok. Ide tartoznak: 1. a' *Vaudeville*, útszai dal, melly gúnyt érdemlő tárgyat csipked meg csinos enyelgéssel, 's áll öt hármass vagy négyes jambusos verssorból, mellynek elsője a' negyedikkel, másodika az ötödikkel véghangzik, harmadika pedig rímetlen, a' negyedik és ötödik sor gyakran csak a' két elsőnek ismétlése; 2. A' *Rímejegyzett*, melly költemény, föladdott 6, 8. 12 vagy több rímekre készül Sonet formában. — A' *Canzone* vagy olasz Óda is érdemel említést, melly Stanzákra vagy Strophákra van osztva számszerént háromtól húszig, hol egy Stanza 9-től

20-ig való verset foglal magában, 's a' legutolsó Stanzában a' költész a' maga énekéhez szól azt vagy dicsérőleg vagy gáncsolólag, vagy pedig attól búcsút vevőleg. Minden Stanzának két része van, holott az első két kettős, vagy hármas vagy négyes; 's ha rímjeike egymásnak megfelelnek, és szótagjaik egyazon mennyiségűek, akkor láboknak hívják. A' rímeket maga a' költész intézheti el, szorosán ügyelve arra, hogy a' már előfordultakat egyazon stanzában ne ismétlje. — A' hármas, négyes, hatos és nyolczas rímű olasz költeményformákról helytlen értekezünk. —

MÁSODIK REND.

Elbeszélő Költemény.

20. §.

Az elbeszélő Költeményről általjában.

Az elbeszélő Költemény is érzelmeken alapul, csak hogy ennek tárgya nem közvetlen érzelem, mint a' lantos költeményé, hanem közvetett, mellyet valamely történeti tárgy és annak foganatja okoz. Általjában azon érzelmeket adja elő tökéletes szép formában, mellyeket a' külső természet tárgyai és az emberi szabadság okozatai (effectus) szülnek, gerjesztenek. — Különböz a' történet írástól annyiban: hogy nem magokat az eseteket, hanem az általok

okozott érzelmeket festi: 'S épen azért a' Költész a' történeteket tulajdon ideáljának törvénye szerént adja elő, 's szabadon alkot képzeleténél fogva olly' személyeket, természeti jeleneteket és történeti tárgyakat céljának kivitelére, a' millyenek a' valóságos világban különben soha elő nem fordultak volna. — Midőn az elbeszélő költész illy szabad mezőt enged a' képzeletnek: egyszersmind helyt ad a' hirtelen változásoknak (Peripetia), fölfedezéseknek (Anagnorisis) segéd lényeknek, lelkeknek és tündéréknek (Machina), jegyék, erkölcs vagy karakterrajzoknak (Mores) csak hogy azok illendően, külső 's belső tulajdonságaikban megegyezőleg illettessenek. — Tárgyait az elbeszélő költész merítheti még a' történetek és jelenetek mellett az embertől kezdve le a' lelketlen és állati orszáig, valamint fölfelé is az érzést haladó világ' köréből, hol e' két kör az emberi szabadság' körével kapcsolatba és viszonyhatásba jó: minthogy azok az ember miatt jelennek meg.

Az elbeszélő költemény nemei: a' komoly és víg Hósköltemény, Romanza és Ballada, Legenda, költői Elbeszélés, Mese.

21. §.

Komoly Hósköltemény.

A' komoly Hósköltemény az embernek azon állapotját adja-elő érzékenyen 's tökéletes szépségben, melly állapotban akkor van, midőn az ő emberi szabadságának vagy szabad akaratjának ereje a' sors' erejével 's hatalmával küzd;

így tehát két ellenkező dolgot fest, t. i. a' *szabadságot* és természeti *szükséget*, egymással harczolólag. Innét azután vegyes kedves és kedvetlen érzelem származik, hol az előbbinek az utóbbin győznie kell, akár diadalmaskodják a' hős az ellenkező sorson, akár pedig ettől elnyomattassék. — Az egyes szóbeli szépségek általában bele illők; a' tárgybeliek közül pedig kivált az *erő*, *merészség*, *nagy*, *nemes*, *fenlengő* és *innepi*, *érdeklő*, *indulatos*, *váratlan* és *csudálatos* foglalnak benne helyt. — A' hős költeményben kétféle erő és szabadság uralkodik, t. i. *erkölcsi* és *testi* erő 's szabadság, mellyek közül az erkölcsi a' testinek munkásságát mindenkor és mindenben feljűlmulja. — Egyéb tulajdonságai a' hős költeménynek ezek:

1. Benne csak egy, és olly' hősnek szabad lenni, a' ki szabad akarattal bír, de a' melly akarattját a' természeti szükség vagy sors annyira korlátolja, hogy a' hős a' miatt a' sors ellen törekedni kényyszerítettessék. Ezen hős az ő külső 's belső méltóságára nézve úgy tűnjék ki, mint a' cselekvény' fő személye, kire minden történet akár közelebbről, akár távolabbról behasson; a' többi cselekvő személyek csak mellékhősök, kik a' történet' kivitelére és a' hős' célhozjutására helyesen alkalmaztatnak. Nem épen szükség, hogy a' költemény' hőse mindenkor a' legfőbbbrangú személy legyen; lehet akár mellyik vezér, mint Zalánfutásában Eto.

2. A' költemény hősének karakterét híven kell rajzolni azaz: őt olly' derék külső 's belső magaviseletben állítani elő, a' millyen egy testi,
de

de kivált lelki erőre nézve tökéletes emberhez illik valamely fő dolog' kivitelében. Szükség ugyan is, hogy a' hős karakterfestése bámulatos legyen, a' mi annál inkább olyan, mennél bámulatosabb a' hős ereje ellen szegült sors' hatalmának festése. Ha tehát a' költész a' hős' karakterét emelni kívánja: emelje föl előbb a' sors' hatalmát olly magasra, hogy rajta diadal-maskodni mind roppant munkával, mind hasonlíthatatlan lelki erővel lehessen. Egyedül csak így gerjed az előadás eránt másokban részvétel. Mert valamint nevetség kevés akadály' feljűlmulására nagy karakteri erővel készülni; azintolly' nevetség valami nagynak legyőzésére púlya lélekkel indulni. — A' karakter' hívségéhez tartozik annak állhatatossága is, hogy t. i. az semmi körülmény által meg ne vesztegettesék, se semmiben alább ne szálljon; különben a' hős gyáva leend' s azonnal nem lesz hős az akadályokon élve vagy halva; csak hogy ha elesik, úgy essék el, hogy halálának bizonyos következése legyen az akadályokon vett győzelem és az ebből származni szokott közjóllét; mert csak így érdemel részvételt, tiszteletet, csudálkozást mind az utolsó szempillantatig. — Végre a' költemény mellék- segéd- hősei is végig megtartsák azon karaktert, a' mellybe eleinte öltöztettek, legyen az akár jó, akár rossz oldalról érintett.

3. Legyen meg benne a' *forma*, *cselekvény* és *időegység*. A' formagyiség nemcsak külső költött- történeti igazságot kíván-meg: hanem azt is, hogy a' hős' tetteinek belső szükséges következései legyenek, szabadsága a' sors' ha-

talmával belső képen függjön össze, az az: hogy bizonyos esetben máskép teljességgel nem cselekedhetnék, hanem csak úgy, a' mint cselekszik, és csak ilyen cselekvése módjánál fogva adhatja meg a' tetteiből várt következtetést.

A' cselekvényegység szerént egy hősnek csak egy fő cselekedete van. Mellyért nem adatik elő a' hős' egész élete, hanem abból csak egy fontos, szívreható és fenlengő érzelmet gerjeszteni képes fő eset, melly több részből álló egészt képez. — Illyen eset lehet már: a' háborgó népek lecsilapítása, országalapítás, nemzeti szabadság' helyreállítása, világ' kezdete és vége, az emberi nem' megváltása s egyéb, mellybe a' költemény' hőse nevezetes részt vett. — Folyhatnak-be a' fő cselekvénnyel némileg rokon mellék történetek is különféleléség miatt és az unasztó egyformaság' elhárítása végett. Az időegység azt kívánja, hogy a' történet folyamata csak kis időszakaszt foglaljon magában, néhány hónapot, vagy csak néhány napot, a' mi a' külső világot tekintve még is nagy kiterjedésű idő; különben a' hosszú időre nyújtott hős költeménybe sok idegen tárgy keveredhetnék. — — Ezekhez járul még a' *helyegység* is, mellyet a' költésznek annyiban kell megtartani, hogy a' történet' előadásában egyik helyről a' másikra hirtelen által ne ugorják, hanem a' költőzködést röviden érintse.

4 Az előadásban legyen meg a' nagyság és méltóság. Mellyért, a' személyek nemes viselkedésükhöz illőleg, hangja többnyire komoly, kifejezése nemes és válogatott, még is együgyű és természetes; néha rövid és tömött. A' mun-

kálódó személyek olykor beszélnek, vagy párvialdalra kelnek.

5. Legyen kezdete, közepe és vége, melly részeket neki a' fölosztás adja. Kezdődig Isten' vagy múzsa, vagy más istenesített idea' segítségül hívásán, vagy akármilyen előképzelet' vagy érzelem' kifejtésén; úgy következik a' történet oka, a' személyismértetés és rendelkezések; közepén van a' cselekvény folyamatja és szövődéke (nodus); végén a' kifejlés, melly úgy szép, ha fölemelkedett érzelmet és még várást gerjeszt. Kisebb részekre külön könyvek vagy Énekek osztják. — Versmértéke leginkáb Hexameter, de lehet 12 szótagú rímes vers is, vagy rímes dactylikus.

Hős költemény íróink: Gr. Zrínyi Miklós. Gyöngyösi István. Döbrentei Gábor, Czuczor, Horvát Endre, Vörösmarty.

22. §.

Víg Hősköltemény.

A' víg hősköltemény csak tárgyára nézve különböz a' komolytól minden másban vele megegyez, kivéve ez egyet: hogy hőse vagy soha, vagy csak igen ritkán vettetik halál alá, hanem az ellene munkálódó sors' szövődékein élve győz. Ugy tetszik, mintha ezen hősköltemény kettős formájú volna, t. i. szomorú és víg; szomorú a' hősnek a' maga terhes bajára nézve, víg a' nézőnek azon tréfás fordulatokra nézve, mellyek a' hős' baját okozzák. Nagyon megkívántatik, hogy a' hős ingerlékeny sze-

mély legyen, a' sors' játéka pedig ingerlő, mert innét legtöbb nevetség származik. Birhat az indulatok' csaknem minden nemével, a' sors pedig minden tréfás módét támaszthat az indulatok' játékos legyőzésére. A' költemény' folyamta tréfailag elmés szövedékű, kifejlése váratlan; a' vastag tréfát és indulatoskodást, mint gyakran halált azülhetőket kerülni kell, mert az irtozatos bele nem illő. Mind a' külső, mind a' belső karakter festés, hol a' gúny nagy helyt foglalhat, legyen szépízlésileg mulattató és nevetséges, költőileg pedig ékes. — Versmértéke Hexameter vagy rimelt 12 tagú vers, mint Csokonainál: Dorottya II. Köt.

23. §.

Romanza és Ballada.

A' Romanza a' Balladától inkább csak név szerént, mint tárgyra nézve különböz, mert mind kettő sors' hatalmával küzdő személyt fest és annak tetteit adja-elő érzékenyen 's szívre hatólag. Mind a' kettő az emberi szív' legerősebb érzelmeivel, úgymint; a' szerelemmel, atyafiságos, barátságos, haza- és nemzetszeretettel 's becsületérzéssel foglalatoskodik; melyért megvan bennük az érzelmi heves emelkedés, kivált a' Romanzában, melly a' Balladától, belső, mindenkör szerelmet tárgyazó foglalataja és külső tömöttebb rövidségű formájára nézve, melly énekre is alkalmazható, valamennyiben még is különböz. Balladában nem szerelmi tárgyak is adatnak-elő. — Targyaikat vagy valóságos vagy költött történetből, My-

thológiából, hősi időkerből, vallásos képzele-
ből, vagy Klastromi életből meríthetni; hol az
előadásban, mellynek kiterjedése a' küzdés'
egyenlő 's heves festésétől függ, az eszközök
(machinae) ritkán használatnak. A' hős egy,
de méltó alakban előállított, személy lehet több
is; a' kifejlés pedig a' tárgyhoz képest vagy
komoly vagy víg. All rímes jambusos vagy tro-
chaeusos verskötetekből, gyakran rímes dacty-
likusokból, vagy véghangatlan jambusos vagy
trochaeusos sorokból, éneki könnyű folyósággal
's szelíd hangon írva.

Romanzát és Balladát írtak: Kisfaludy Sán-
dor és Károly, Sup. Kis, Kölcsey, Czuczor,
Bajza, Vörösmarty.

24. §.

L e g e n d a.

A' Legenda is személy 's történet garjosa-
tette érzelmet ad-elő érzékenyen 's tökéletes
szépegszben. Tárgya vagy az egyházi hagyó-
mányokból, vagy az indus, aegyptus, zsidó,
görög, római, keresztény 's mahumedanus re-
gekorból vétetik; hol az erényért tett csudák,
hőstettek és véráldozatok főlemelkedett vallásos
érzelemmel rajzoltatnak. Innét, folyamata rend-
hagyó, természet fölötti és csudálatos kifeje-
zéssel bír; kifejlése pedig minden várakozást
feljűlmuló. Lehet víg tárgya is hol még is, a'
történeti csudálatosság előre bocsáttatik, 's úgy
következik egy történeti hitel nélkül is szűkül-
ködhető tudósítás, melly, mintha az érzelen

megtévedt volna, úgy rekeszti be a' műdarabot, hogy nevetséget gerjessen. — Előadása egyszerű, de nemes, hosszas ékesítés és festés nélküli. — Versmértéki rimetlen ötös Jambus vagy Trochaeus; folyó beszéd is használható, sőt rimes verskötet is.

Legendát láthatni: Zzebkönyv. 1821. Sz. Péter Edvi Illés Páltól. Nefelejt. 1831. Ikrek; és B. Mednyanszky Alajos magyarosított munkájában.

25. §.

Költői Elbeszélés.

A' Költői Elbeszélés nem valamely hőst, hanem történetet tárgyz; az az: itt nem annyira a' hős, mint maga a' történet vétetik tekintetbe. Tárgya valóságos történet is lehet, de a' mellyet célja szerint változtathat, 's ebben különböz a' prózai elbeszéléstől; lehet szabadválasztású kigondolt tárgya is. Mellyért kidolgozása szabad és élven, kivált a' benne helyfoglaló érzékeny előadás, hasonlatosság és elmélkedések (reflexiones) miatt. — A' költői Elbeszélés vagy *komoly* vagy *víg*. A' komolynak az élet' fontos és komoly eseteiből és a' szabad akarat szívre ható tetteiből származott érzelem szolgálhat tárgyul. A' víg azon kedves érzelemből ered, mellyet a' költészen az emberi bohóságok, gyöngeségek és hibák kelesztenek. Mind a' kétféle Elbeszélésnek fő tökélye egy olly' hatható előadás, melly által az olvasóban történettel megegyező érzelem gerjesztessék. A'

komolyban a' sors ellen kikelést, vagy személyes heveskedést; a' vigban pedig a' gúnyolódást kerülni kell. Végre a' történet' szenvedő hőse szemmel tartassék. — Irhatni folyó beszédben vagy levél formában; mértékes vagy rímes versekben.

Számos költői Elbeszélést írtak: Fáy András, Kisfaludy Károly, Kovács Pál, minden évi Aurórában; továbbá Döbrentei, Bajza, Kovacsóczy, Lukács Lajos 's mások.

26. §.

Rege és Novella.

A' Rege és Novella az emberi 's különösen a' polgári életnek csudálatossággal vegyes szerelmi eseteit adja-elő. Annyiban különböznek egymástól, hogy a' Rege' tárgya az előidőből, a' Novelláé pedig az újabb vagy utóidőből merítettik. Épülhetnek költőileg előadott igaz, vagy kigondolt történeten, melly gyors folyatú és célhoz siettető körülményekből álló legyen. A' hősi egység mindkettőben megkívánatik. Hangjuk a' körülmények minemőségéhez képest különféle. Az úgy nevezett Néprege vagy Pórrege, minthogy leginkáb a' köznép babonáin alapul, a' csudálatost és borzasztót nagyon megkívánja; valamint a' Tündérrege is, mellynek személyjei természet fölötti dolgokat véghezvivő búbajosok vagy tündérek szoktak lenni. Formája kötött vagy folyó beszéd, valamint a' Novelláé is.

Regét írtak : Kisfaludy Sándor, Balla Károly, Fáy András (Sio tündérrege. Aur. 1836);
 Novellát: Kisfaludy Károly, G. Majláth. Csató Pál 's egyebek.

27. §.

M e s e.

A' Mese az ember' állapotját és cselekedetét tünteti ki az érzéki világ' történeteiben. Minden Mesének két szükséges része van, t. i. a' tárgy és a' kép. A' tárgy olly - többnyire erkölcsi- mondás, mellynék igazsága hasonlatosság által fejlik-ki; a' kép pedig olly' hasonlatosság, melly által a' tárgynak igazsága bizonyítatik-be. A' Mesében munkáló lények leginkább csak állatok vagy más lelketlen dolgok, mellyeknek természeti tulajdonságaik az emberi lelki természet' működéséhez méretnek; a' hönnet Mese lesz. — Szükség, hogy az állatok' természeti bszötneik es a' dolgok' természeti tulajdonságaik szorosan megtartassanak, p. o. a' róka ravasz, soha sem nagylelkű; a' szamár buta; alacsony érdekű, tunya túró, kevéssel megelégedő; a' sas kevély s' magában bizalkodó; a' rőpkény folyó; a' cser erős; a' fenyő magas; a' kő kemény 's a' t. A' Mese' igazsága legyen érdeklő, fontos, új és a' hasonlatosságból természetesen, könnyen, keresetlenül 's önként folyó, melly a' Mesének akár elején akár utolján állhat. Az előadás könnyű természetes és nemes legyen; mert a' nagy ékesítés miatt az oktatást belőle ki nem lehetne hamar venni.

Formája vagy elbeszélő, vagy beszélgető; folyó beszédben vagy versben írott. Versneme Jambus, vagy rímes vers.

Mesét írtak: Virág, Kazinczy, Sup. Kis, Fáy András, Vitkovics, Szentmiklóssy Alois és mások.

HARMADIK REND.

Színjátéki (dramai) Kőltemény.

28. §.

A' színjátéki kőlteményről általjában.

A' Színjátéki kőltemény rokon az Elbeszélő Kőltéménnyel annyiban, a' mennyiben ez is olly közvetett érzelmeken alapul, a' mellyeket bizonyos személyek, cselekedetek és történet-tárgyak támasztanak a' költész' lelkében. De különböz az elbeszélő kőlteménytől még is e' kettőben: 1. hogy a' dramai műdarabban a' költész nem lép-föl tulajdon személyében, hanem más beszélő és cselekvő személyt állít-elő érzelmenek tolmácsául, a' ki a' cselekedetet személyes hatósága és nyelve által kezdi folytatja és végezi; 2. hogy a' dramai kőltemény általjában játékszínre készítettik és csak a' játékszíni előadás által lehet tökéletes szépegész. Azonban a' dramai kőltemény, mint csupán kőltemény játékszíni előadás nélkül is okoz' gyönyörködést, mihelyt kőlteményi becsé van. — A' dramai kőltemény' tárgya olly' történet, melly mesézet és cselekedet által folyik-le; vagy kez-

tetből folyamathoz és végzetből álló cselekedet.
 Legalkalmas pedig az olyan tárgy, mellyben
 a' cselekvő személy maga (az az: helyette a'
 költész) igyekszik magának alkotni körülmé-
 nyeket, akár teljesedik akarata, akár nem. Ke-
 vésbé alkalmas az olly tárgy, mellyben a' kö-
 rülmények hozzák a' személyt munkásságba;
 az ollyan pedig épen nem alkalmas, mellyben
 az ember' sorsát csupán a' külső körülmények
 határozzák meg. Mind a' három eset példából
 így lesz világos: az első esetben egy erényes
 ember maga alkot körülményeket magának az ő
 nagyra törekedése által, mert törekedése ellen
 mind természeti, mind emberek okozták aka-
 dályok támadnak. Ellenben a' nagy gonosz is
 maga alkot körülményeket, mellyek iszonya-
 tos szándéká' kivitelét akadályozzák. A' máso-
 dik esetben az olly' cselekvő személyt, a' ki a'
 Drama' elején még jó, de vagy rossz társaság,
 vagy nyereségvágy vagy szerelmi helyzetek
 miatt a' Dráma' folyamatán gonosszá lett, végre
 pedig rosszasága következményei őt ismét jóvá
 tennék: a' Körülmények hoznák munkásságba.
 Illyen a' külső nem pedig belső szükségből har-
 czoló hős 's t. e' f. A' harmadik esetben a' hős
 magát végképen a' sors' jeleneitől 's ezek' ké-
 nyük szerént engedi gyötretni, vagy megörven-
 deztetni, hogy mint boldog túró, gerjessen:
 maga eránt szánakozást a' nézőkben. Az illy'
 személyt méltán nevezhetni gyávának.

A' cselekedet vagy költött (kigondolt) vagy
 a' történetíráshoz merítették; akármilyen tárgyat
 válasszon pedig a' költész, kell abban lenni
cselekedetnek és kimutatásának (actus et reprae-

sentatio.) — A' cselekedet' tulajdonai: az *egység, egészség és igaznaktetszés.*

1. A' cselekedet' egysége megkívánja, hogy a' mondottak és történetek szorosán a' fő cselekedethez tartozzanak és avval együtt egy célra törekedjenek. E' végre tudni kell a' cselekvő személy' célját észlelve elérésére használt eszközeit mint mellék cselekedetet. Mivoltiképen a' cselekedet' egysége maga a' célhoz jutás, mellyért a' munkálódó személy mindent tesz, sőt ha szükség, magát is föláldozza. — Ide tartozik még az *idő- és helyegység.* Az időegység-nél fogva a' cselekedet' folyamatja kevés időre, csak néhány órára, legföljebb néhány napra terjed. A' helyegység szerént a' cselekedet egy helyen vagy legalább egymáshoz közel fekvő helyeken vitetik véghez; tehát a' hely' hirtelen és más helyszínre vagy földtájra változtatása hiba. A' helyváltoztatás leginkább a' Drama' új szakaszában történik, kivévén, ha más a' Drama' céljához tartozó dolog egyazon időben történnék: melly okból a' hely' színét a' szakasz' folyamatában is meg kell változtatni. — Történhet a' dolog: várban vagy a' tábor' fősátrában és a' harczmezőn; vagy városban több háznál vagy faluban a' kastélyban és körülötte panaszt háznál, vendégfogadóban 's a' t. Az egy fölvonású Dráma egy ház' külön szobáiban, vagy valamely' helynek külön részein megy véghez; hol a' helyváltozás a' jelenésekben történik.

2. A' cselekedet' egészsége abban áll, hogy legyen eleje, közepe és vége. Az elejében a' cselekedet, a' cselekvő személyek 's egyéb tudnivalók nyilatkoztassanak-ki; a' személyek'

karakterük is itt ösmertessenek-még a' nézőkkel, valamint a' történet' szövénye is itt kezdődjék. — A' Drama' közepén van a' szövény (csomó, nodus), mely a' cselekedet' kifejlése ellen fölhozott akadályokban áll. Ezen akadályok ugyan nagyok és szövevényesek; de zavart szövedékek még se legyenek; mélyeken azután a Drama' hőse olykor tetszetileg győzön; hogy az algyőzedelem' fokáról visszaesvén, annál nagyobb mértékben érje előbbeni szomorú állapotja. A' Dramának ez a' része leggyörködtebb, úgymint a' mely a' nézők' figyelmét legjobban magára vonván, várakozásukat a' dolog' kimethetele felől kíváncsilag függeszti-föl. — A' Drama' végén megváltozik az eset a' szövény' kifejlése és a' csomó föloldása által, mely kifejlésnek természetesen 's annak okáért előre Mesterségesen elkészültnek kell lenni; legyen váratlan is, de azért a' szövedékből folyó. Tehát a' kifejlésben minden természet fölötti eszközt kerülni kell, mert a' miatt a' kifejlés nem volna természetes.

3. Igaznak tetsző a' Drama akkor, ha a' néző a' cselekedetet mintegy valóságként tekint, a' mi csak úgy történhet, ha mind a' fő mind a' mellék személyek *karakterfestésük*; valamint a' *ruházat*' illendősége és a' *színpad* istekintethe vétetnek. — A' Drama munkás személyeinek mennyiségük a' költésztől magától függ; arra legjobban kell vigyázni, hogy köztők veszteglők, az az olyanok a' kik a' Drama folyamatát és kifejlődését semmiben elő nem segítenék, elő ne forduljanak. Ezen személyek egyikének fő személynek kell lenni (Drama hő-

se), a' ki az előadásnak olly' középpontja, kinek körülményeiből ered az egész cselekedet, kinek sorsát érdeklik a' Drama' egyes részei. A' főszemély' karaktere részint az ő céljából, részint célja elérésére választott eszközeiből s ezek hasznávételeikből ismértetik meg; de minthogy a' hős sors' legyőzésén iparkodik, bírjon állhatatos karakterrel; akár élve akár halva győzzön ő. Ha a' hős halva győz; legyen sok szenvedés által elkészült halálának mind oka mind fogantja. — A' mellék hősökben is állandó karakter kívántatik-meg. — — A' személy' külső karakteréhez tartozó ruházati illendőség mindenkor a' személy' méltóságához és a' nézők műveltségükhöz s általjában művelt közönséghez alkalmaztassék; mellyért ne csak csinos, hanem ékes is, e' mellett pedig a' színpadon minden nemzetfél' viselkedésével megegyező legyen. De már ez, és a' Színpad' elrendelése a' színjátszót illeti inkább, mint a' költészt, és az áttatáshoz (illusio) tartozik.

A' kimutatásnál fogva a' Dráma némelly főbb szakaszokra oszlik, melly szakaszok leginkább a' történet' fordulatainál használtatván egyenlő távolságban állanak és egy különös egészt tesznek. E' szakaszokat hívjuk Fölvonásoknak, mellyek ötnél többre ne terjedjenek. Ekkor az elsőben a' személyek' megiamertetésük, a' három középsőben a' történet' folyamata és szövénye vagy a' csomókötés, az utolsóban pedig a' kifejlés vagy a' csomó' föleldása foglaltatik. Így történik a' négy és három fölvonású Dramákban is. Két fölvonás nem adhat tökéletes Dramát, mert benne a' cselekedet mint-

egy kettévágatván, folyamatja ki nem elégít; de az egy fölvonásu, folyamatú mivoltára nézve tökéletes lehet. A' Fölvonások kisebb szakaszokra vagy Jelenésekre oszlanak, mellyekben ritkán fordul-elő több három beszélő főbb személynél, azok is úgy váltsák-föl egymást, hogy a' színpad vagy soha, vagy csak pillantatnyi időre maradjon üresen. — Végre a' Dramai költésznek az előadott cselekedethez illőnek kell lenni; a' fönlengőkben magasnak, az ingerlőkben indulatosnak, a' szelidekben nyájasnak. Tudjon a' költész minden személynek karakteréhez illő hangot vagy nyelvet adni; de tulajdon gondolatait és érzelmeit azoknak soha ne kölcsönözze. A' beszélgetés legyen világos értelmű a' cselekedethez alkalmazott és hosszan nem terjedő; a' belső munkásság' kitörése okozta egyes beszéd (monolog) is inkább rövid pontos elmelkedésből, mint hoszu szószaporításból, álljon. — A' Drama' nemei: a' szomorú, víg- és színjáték, és az énekes játék.

29. §.

Szomorú-, víg- és Színjáték.

A' szomorú játékban a' cselekedet' hőse a' sorsnak ó ellene rontó és őt elnyomni törekvő hatalmával küzd; melly küzdés kedves és kedvetlen érzelmeket gerjeszt. De a' cselekedet' végzetével, még a' hős' győztös elhanyaglásában is feljül mulja a' kedves érzelmek a' kedvetlent. Minthogy itt az érzelmek nemcsak fölgerjesztetnek, hanem a' küzdés' szemlélésével folyvást emelkednek és nagyobbodnak is e' szerént a'

szomorú játék rokon a' komoly Hóskölteménnyel, még személyjei' karakterükre és méltóságukra nézve is. — Szomorú játékot írtak: Virág, Kisfaludy Sándor és Károly, Döbrentei, Szemere, Fay András, Vörösmarty, Kovács Pál; és fordítottak többen, lásd Külföldi Színjátékok. —

2. A' víg játék szép ízlésileg érzékenyített és a' szövény által kedves érzelmet gorjesztó emberi gyöngeségen, bohóságon, hijánosságon alapul. Tárgya a' tapasztalás' köréből merítetik, hol a' sors helyett az esetet kell az embernek okosan hasznára fordítania. A' vígjáték vagy *felső* vagy *köz*. A' felső a' polgári élet' cselekedeteit adja-elő neveltségesen. Ez ismét vagy karakterfestő; vagy szövevényes, ha kifejlése meglepő. Íratik nemesebb társalkodási nyelven. — A' köz víg játék a' közrendű személyek' cselekedeteiknek neveltséges előadását foglalja magában, hol a' költész a' tárgyválasztásban, karakterfestésben és nagyított kifejezésekben a' vaktörténetekkel élésben szabadabb hatáskörű lehet. *Tréfának* nevezzük akkor a' víg játékot, ha benne köz neveltséges személyek vagy átöltözött főbbek állítatnak elő. — Víg játékot írtak: Fay András, Kisfaludy Károly, Kovács Pál.

3. A' szín játék vagy néző játék (Schauspiel) a' szomorú és víg játék közt közép helyet foglal, de sem a' szomorút tragikai erejére, sem pedig a' vígat víg érzelmeire nézve soha utolnem éri. — Hőse a' házi és polgári életből választott oly személy, a' ki saját vétke nélkül, legfőljebb is vigyázatlansága vagy keménysége miatt szen-

ved; jeles pedig polgári erényeiről, bátorságáról és a' szenvedés' türéseben állhatatos nagylelkéről, ki ellen a' sors mindig rossz emberek' közbejöveteleivel küzd; de végre, mint megkísértett virtus, a' harczból csudálatosan menekszik-kí. — Személyjei komollyal vegyes vígak, pontos karakterfestéssel és magokhoz illő nyelvel bírók. — Irtak: Kisfaludy Sándor és Károly, Vörösmarty, Kovács Pál.

30. §.

Énekes játék.

Az énekes játék olly' dramai műdarab, mellynek elrendelésében és kidolgozásában vagy folyvást tartó, vagy csak váltva járó muzsikai kíséret uralkodik hogy így a' hangművészséggel kapcsolatban állásnál fogva az érzelem fölgerjesztessék. A' Cantatától dramai formájára nézve különböz. Egyes nemei: az Opera Operetta és Melodrama.

1. Az Opera' foglalatja és kidolgozása közelít a' szomorú, vig- és színjátékéhoz 's felosztatik *komolyra*, *vígra* és *vegyesre* mellyben a' komoly és víg tárgyak egymást váltva fordulnak elő. Az Operában, hogy könnyen unalmassá ne legyen, szükséges a' csudálatosnak bája és ingere valamint az ékesítések' eszközök és öltözetek' olly' egyűveillesztésök, hogy képesek legyenek az érzékekben igen heves képet gyujtani. Mythologiai 's regényes idyllioni tárgyak Operára alkalmasabbak a' történetieknél. Nyelve a' lantos költésével megegyez, és

a'

a' Recitatívát kivéve meghatározott szótagmértékű.

2. Az *Operetta* az Operából származik, 's attól annyiban különbözik hogy beszélgetése folyó, de közbe Ariák és Karok vettetnek; a' muzsikai kísérést pedig a' beszélgetés benne megszaggatja. Folyamatja azért nem természetes, hogy a' melly személyek egymás közt folyóvást beszélgettek, nem sokára ismét énekben közlik érzelmeiket. Tárnya víg és komoly.

3. A' *Melodrama* az Operától és Operettától abban különbözik, hogy benne a' személyek nem énekelnek, hanem csak szavalnak, a' muzsika pedig egyedül a' nyugpontokat tölti-be a' beszédben kifejezett érzelem' folytatására. Fogalata komoly és szenvedelmes; tárnya pedig ' különféle Mythológiából vétetik.

Operákat a' Magyarok fordítottak, ilyenek: a' Tolvaj szarka, a' Búbajos Síp, a' Fehér Asszony, a' Búvós vadász, Zampa vagy a' Márványhölgy 'st. — Melodramát írt Guzmics Izidor (Etelka Kréta szigetében. Urania 1828).

NEGYEDIK REND

Oktató Költemény.

31. §.

Az oktató költemény értelmi és okossági ideákkal foglalatoskodik, 's egyedüli czélja a' tanítás. Hogy azonban az értelmi fogatok és okossági ideák költéménnyé váljanak, arra nemcsak a' gondolatkövetkeztetések, helyes rím

vagy szótagmérték kívántatnak-meg: hanem egyszersemind a' személyes érzelmek idealizált előadásában helyhezett költészeti szellem. Mert különben a' tudományos és művészeti igazságok és állítások' fontossága és nagysága az érző tehetséget hathatósan föl nem indítaná, és a' műdarab a' maga célját, t. i. a' gyönyörködtetve oktatást, éltevesztené. — Az Oktató költemény kétféle *felső* és *alsó*; amaz philosophicumnak is hívják, emezt pedig csupán oktatónak. A' felső oktató költemény vagy erkölcsi, vagy természettudományi; a' honnan tárgyai az istenség', halhatatlanság', szabadság', emberiség', erkölcs', vétek' s különféle igazsági elvek' észfogásai és ideái; vagy a' természet' és annak tüneményeinek fejtegetése. Az alsó Oktató költemény' tárgyai a' közélet' tapasztalásaiból; a' tudomány' művészetség' és élet' szabályai szoktak lenni. — Mind a' kétféle költemény egy tárgy' sorban következtetett igazságai körül forog egy fő célja törekvőleg: tehát szerte csapongó nem lehet. A' felsőben, magas tárgyaihoz képest fenlengő érzelmek uralkodnak a' szépségnek mindennemű jegyeivel, és a' lantos költészhez közelít az alsó, jóllehet néha magasra emelkedik, még is lágy, gyengéd előadású, és hogy száraz szabályaival ne unaszson: elevenítés végett történeti kitéréseket is megenged. — Az oktató költeményben megkívántató tulajdonságok még az *értelmesség*, *rövidség* a' tanítási szabályok könnyű felfoghatása végett, és a' *különféleség* a' gyönyörködtetés végett, hova leginkább a' jól alkalmazott elbeszélő kitérések, leírások és hasonlatosságok

tartoznak. Az indulatgerjesztő-képes mondások mint az értelmességet nehezítők, igen vigyázva és csak a' kitérésekben 's leírásokban használtassanak. — Versmértéke Hexameter, vagy Pentameterrel váltva, és Jambus.

Irtak: Rajnis (Magyar Virgilius második kötet), Bácsányi (Intő szózat. Versei. 1826). Versegby, Virág, Sup. Kis. —

ÖTÖDIK REND.

Vegyes Szerkezetű Költemények.

32. §.

Vannak olly' költeményes műdarabok, mellyek külső 's belső rendületüknél fogva sem épen lantos, sem épen elbeszélő, dramai, vagy oktató költeményeknek nem mondathatnak: hanem magokban majd egy majd más költeményosztályból foglalnak valamit. A' illy' alkotású költeményeket vegyes szerkezetűeknek mondhatni. Ide tartoznak: *Idyllion költői Levél, költői Leírás, Román, Mesélés, Satyra, Parodia és Atöltöztetés, Epigramma.*

33. §.

I d y l l i o n.

Az Idyllion vagy pásztori költemény a' régi aranykornak jámbor, ártatlan szerelmű, természetesi szemérmetségű és szabadságú embe-
reit festi azoknak ép erkölcsaik és tetteik 's

nyugodalmos megelegedés fűszerezte életmódjukkal együtt. Pásztori költeménynek azért neveztetik, mert az ártatlan állapot a' pásztori élettel leginkább megegyez; de azért személyei nem csak pásztorok, hanem vadászok, halászok, hajósok, kertészek, mezei lakosok, 's általjában minden mezei foglalatosságot űző emberek is lehetnek, csakhogy azok egy boldogabb világ' emberei legyenek, hol az érzékiség az okossággal még nem ellenkezik; hol, úgy szólván, már a' természeti ösztön jóra vezérli az embert. — Az illy' idyllioni személyek úgy állíttaisanak elő, mint szabad társaságban élők, hol minden egyes háznép önmagától függ, és a' szomszéd' barátságán kívül más egyesülést nem ismér. Lakhelyeik gunyhók, sátorok, barlangok, mellyeket, valamint tartózkodási és mulató helyeiket is erdőbe, mezőbe vagy kertbe 's mindenkor regényes tájékokra kell a' költeményben helyheztenni. Végre a' személyek' boldog nyugalmaikat sem erkölcsi szenvedés, sem szükség és nyomorúság félbe nem szakasztja hanem gyakran az időváltozások, égiháborúk, áradások 's t. e. f. természeti tünemények. — Az Idyllion' tárgya: erkölcsi jószág, nyílt természeti öröm, Isten eránti vallásos érzékeny gerjedelem, házi és vallásos ártatlan szokások és szertartások, szabadlétel minden rosztól, mesterkélttől és erőszakostól vagy feszestől. Jöhetnek közbe némelly hibák is, a' millyenek az irigység, féltékenység, dicsekedés, csak gonosz szenvedelmekké ne váljanak és inkább játék mint veszekedés képen adassanak-elő. — Egyéb szép tulajdonságai az Idyllionnak: a'

nyiltszívűség és a nyájassággal egybekapcsolt kegy; van helyük a mérsékelve szomorú érzelmeknek is; de a durvaság, gyávaság és idomtalanosság távol legyenek. Nyelve természetes és együgyű, de azért nem alacsony; eleven, de nem elmés; nemes és szép, de nem igen ékesített. — Beszélő személye alig több háromnál, kivéven, ha az Idyllion pásztori színjátékká alakúl. Az Idyllion vagy lantos, vagy elbeszélő vagy színjátéki. A kétutolsó versformája Hexameter vagy rímetlen Jambus; a lantosé pedig rímes vers is lehet, de irathatik mind a három folyó beszédben is.

Irtak Faludy, Rajnis (ford. Virg. Ecl.), Guzmics (ford. Theokr. maradv.), Kazinczy (ford. Gesner Idyll., Czuczor (a vértesi vadász ifjak Aur. 1836.)

34. §.

Költői Levél.

A költői Levél a prózaitól nem csak költeményes szellemére; hanem arra nézve is különböz, hogy benne a költész nem csupán a levél érdeklette személyhez, hanem ennek közbejöttével az egész emberi nemzethez szól, érintvén általános fontosságú igazságokat, érzelmeket, vagy történeti tárgyakat. Mellyért a költésznek azon személyt, a' kihez ír, olly ideába kell helyheznie, hogy benne az egész emberi nemet szemel előtt tartsa. A' felvett tárgy érzékenyen adatik elő levél formában. Hangja, a' tárgy- és a' költész' érzelme' szerint lehet ko-

moly, nevetséges és gúnyoló is; 'a tartozhat foglalatjára nézve vagy a' lantos, vagy az elbeszélő, vagy az oktató költéshez. Versemértéke Hexameter, vagy Pentameterrel váltva és Jambeon.

Irtak: Révay, Kazinczy, Sup. Kis, Berzsenyi, Vitkovics.

35. §.

Költői Leírás.

A' költői Leírás az együtt levő dolgokat bizonyos képpé alkotó képzelő erő' tárgyait festi egyedül. Minthogy pedig a' képzelő erő' vel a' szoros rend ellenkezik: annak okaért a' leiratandó egésznek részei szabad összekapcsolatúak. Tárnya általjában maga a' természet és annak a' költésben bizonyos vonzó érzelmet gerjesztő jelenetei, melly érzelem, ha a' természet' árnyéklatos festésével jól egyeztetik: úgy áll-elő a' tökéletes költői Leírás. Ennek fő tulajdonságai:

1. Hogy a' természet festés némi igazságnál és szemlélhetőségénél fogva legyen tetsző; a' milyen csak úgy lehet: ha eleven, érzékenyítő és könnyen átlálható mineműségű; ilyen ismét úgy leendő: ha a' költész mozgó és egymást felváltó tárgyakat fest és azokat lelkes lényekkel, vagy előidőbeli emlékezetekkel is eleveníti. P. o. valamely időrésnek; vagy tájnak leírásában állíton elő munkáló személyeket is; vagy hasonlítja a' most történőket, a' hajdan máskép

történni szokottakhoz; a' béke' boldogságát a' háboru' viszontagságaihoz 's a' t.

2. Legyen a' természetfestés magához vonzó; a' mi csak a' megegyező képek' szerencsés választása és azok' egymástváltogatásának kellemes folyósága, a' hangváltogatás, rajzoló szótagmérték (onomatopoeja) és versmérték' szép hangzata által lehet ollyanná.

3. Terjeltessenek ki benne ollyan ideák, mellyekből az érzéki tárgyfestések mellett tiszta erkölcsi szív' érzelmei tűnjenek-ki. —

4. Ha a' leírás hosszabb: megkívántatik benne valamely terv, de a' melly jól rejtve legyen. Például: kitetszhet a' leírásból vagy a' mezei élet' boldogsága, vagy valamely táj' birtokosának kegyessége, jósága; vagy ártatlan szerelmi nyilatkozás; vagy hőslelkedés; gyermeki vagy szülei szeretet, isteni nagyság 's a' t. — Van helye a' Leírásban az elmélkedésnek, oktatásnak, jelesmondásnak; tartozhat pedig tárgyára nézve az elbeszélő, lantos és oktató költéshez.

Irtak: Csokonai (ford. Kleist' Tavaszát), Horvát Endre (Árpád IV. Könyv. 113 — 136 lap.) Szenvey (Görög orsz. Istenei. ford. Schiller után. Aur. 1825.) Nagy Károly (az Alakosok. Zsebkönyv 1821), Takács Judit (Keszthely vidék' leírása. Hebe 1825-)

36. §.

R o m á n.

A' Román az emberi nemet és annak sorsát, szabadságát és házi 's polgári életmódját adja-

elő költeményesen hív rajzolatban. Valóságos és Ideális világból kölcsönözött tárgyai, történeti személyei és cselekvényei a' szépízlés szerint alkottatnak. Legjobb olly' tárgyat választani; melly a' költésznek legtökéletesebben ismeretes tulajdon időkorából vétetik; vagy még jobb az ollyan tárgy mellyet mind maga mind olvasója előtt tudva levő erkölcsű, állapotú, gondolkozás-érzés- és cselekvésmódú tulajdon nemzetétől kölcsönöz a' költész. De azért a' régiebb időből és más nemzeti állapotból merített tárgyak is jók. ha az akkori szokásokat, és nemzeti tulajdoságokat híven rajzolja a' költész, semmit el nem mondván, a' mi a' tárgy' időkorában és nemzete közt meg nem történhetett.

— Fő gondja a' románírónak az, hogy választott személyei eránt részvételt gerjessen: a' mit csak hív karakter- cselekvény- és esetfestés által tehet; továbbá a' szerencsésen kitalált bajos körülményeket ügyes illesztéssel igtassa a' történet' folyamatajába, a' fő történetbe behatás nélkül soha nem állható egyes eseteket pedig úgy foglalja össze, hogy azok együttvéve tökéletes egészt alkossanak. — Egyébaránt igen gyönyörködtető, ha mind a' fő mind a' mellék történeti folyamat meg-szaggattatik: mert így a' lélek, a' kifejlődés' pontjaig, a' függőbenmaradás által igen érzékenyül csiklandoztatik.

— A' Román háromféle:

1. *Lantos Román*, melly csupán az érzelmekkel, 's különösen a' tiszta nemes szerelmi érzelmekkel foglalatoskodik. Ide tartoznak az erősebb szenvedelmi festések és élzékenykedő Románok, valamint a' háznépi rajzolatok is.

2. *Oktató Román*, mellyben az ember, egy az élet' tökéletlentégei alól fölmentett és az ő emberi méltóságával megegyező erkölcsi tökély' legfőbb fokára emelt személyt, mint az emberi élet' ideálját szemlélvén, arra taníttatik, hogy millyennek kell lennie.

3. *Elbeszélő Román*, melly személyt, történetet és cselekedetet rajzol. Ide illenek a' sorsal küzdő hősök; régi vagy újabb idők derék személyeik és a' közélet' komoly vagy mulatságos festése. Van benne helye a' szeszélynek és gúnynak is.

A' Román' nyelve a' mellett, hogy tökéletes költői bélyegű, egyszersmind művelt társalkodási hangú, sőt világos is azért, hogy a' pontos rajzolás által a' személyeket, tárgyakat és történeteket az olvasóval elevenen szemléltethesse, és inkább folyó mint kötött beszédű. Lehet elbeszélő, beszélgető és levélalkatu kivált ott, a' hol az érzések pontonként növekednek szenvedelmekké.

Irtak Dugonics, Báróczy, Kazinczy, Fáy Andr. Kisfaludy Kár. Bajza (Ottília. Aur. 1833) Kovács Pál (A' polgár leány. Aur. 1836), Csató Pál, Thaisz ford. Ivanhoet, Balogh ford. Különczöt.

37. §.

M e s é l é s.

A' Mesélés tárgya egészen költött, mellyben a' cselekvény' csomója és föladata tündéres lények által történik: azért is az érzéki és

érzeshaladó két világot összekapcsolva azoknak együtt folyó, egymást ingerlő és a' feloldást eszközlő történeteikkel együtt foglalja magában. Nagy helye van benne a' csudák' és tündérek' országnak, hol a' keleti, nyugati és északi mythologia egybevegyülve szüli a' tündérmeséket. — A' Mesélés alatt mindenkor bölcseségnek és oktatásnak kell lappangan, és mint-hogy az olvasó általa a' lelkek országában jár: alig mondhat valamely költemény az emberi szívnek annyi finom dolgot olly' finom módon, mint a' mesélés; különösen pedig gyermeki szív, kiképzésére igen alkalmas. — Formája elbeszélő vagy dramai; hangja foglalatja szerint, komoly, enyelgő, szeszélyes, vagy gúnyoló; nyelve, melyben a' természetes a' csudálatossal együtt-jár, közép írásmódú 's folyó vagy kötöttbeszédű.

Mesélések ezek: A' páratlan királyfi. Hebe 1826. Rózika. Aur. 1829. Tündér Ilona. Muzarion, Élet és Literat. Csongor és Tünde. Vörösmartyol. Sár mánt Király. Argirus.

38. §.

S a t y r a.

A' Satyra vagy gúnyirat az értelmi és erkölcsi tökéletlenséget, mint a' szép', igaz' és jó idealjainak ellenkezését adja-elő azon célból, hogy általa fenyítve vagy nevetve jobbitson erkölcsöt. A' Satyra kétféle:

1. *Fenyítő*, melly az erkölcsi fogyatkozást érinti, a' vétket útalatos és veszedelmes képben terjesztvén elő 's azt keményen megfeddvén.

Tárgya maga a' legutálatosb és istentelenebb vétek is lehet: csak az undorítót és a' költész' tulajdon boszúvágyát 's csípősségét kerülje, mert a' költész' kötelessége nem az, hogy rosszra rosszat halmozni törekedjék; hanem hogy az erényt és az emberek' erkölcsi javukat pártulfogja. Megkívántatik benne a' nagy, erős és fenlengő: mellyért nyelve kemoly, hathatós és méltóságos, mind terész képmásolatokat és erős figurákat, mind lantos repülést tűró.

2. *Tréfás*, melly a' polgári életmód' bohóságait, senákságait, elvetemedéseit neveti-ki, midőn azokat nevetséges oldalaikról illeti: hogy azok, a' kik magokat érintetve érzik, piruljanak 's jobbuljanak; mások pedig a' rosztól órizkedjenek. Megkívántatik a' bohóságok' eleven festésük, a' könnyű és tréfás hang; a' természetes nem pedig keresett elméskedés. Végre a' Satyraköltő, kinek mind általános mind különös emberismérettel kell birnia, csak olyan tökéletlenséget választhat tárgyul, melly egész népnél vagy állapotnál; nem pedig egyes személynél uralkodik különben személyes gúny (pasquillus) sülne-ki, a' mi épen semmi költemény.

Irtak: Kazinczy (Tövisek és virágok), Somogyi Gedeon, (Felelet a' mondatra), Sup. Kis, ford Juvenalis' Satyráit.

39. §.

Paródia és Átültöztetés.

Mind a' kettő Satyrai tárgyú 's némi neve a' Satyrának. Céljuk valamelly' már ko-

molytárgyú műdarabot alapképzetére, kifejezésére és helyére nézve egy új műdarab formában nevetségessé változtatni.

I. A Paródiában a komoly műdarab tárgya elváltozik nevetségessé; de a komoly forma megmarad. Egyébaránt valamelly kis tárgy nevetségessé nagygyáemelésé, vagy nagy tárgyának nevetségessé lealacsonyítása is Paródia.

P é l d a

Himfy' Boldog szerelmeinek 200-dik Dala:

így lesz Paródiává:

27. Ko...zynak.

Miket szívem ömledzvé, . . .	Miket, szíved ömledzvé,
Én-magam-lelt hangokban	Mást utánolt hangokban
Enekeltem, 's daloltam én, —	Enekelteél — szánlak szegény!
Nem nagy ész szóll azokban;	Nem nagy ész szól azokban.
Csak természet' szüleményi,	Pillongásnak szüleményi
Egyűgyűek szavaim;	Versbe nyomott szavaid,
Bám' 's örömi' érzeményi	Vevőnek rossz szerzeményi
— Énekeim, dalaim!	Álomhozó dalaid.
De, ki mind ezt nem érezed,	Ha tehetség nincs eredbe,
'S talán hiu hangnak veszed, —	A' lant dörömb lesz kezedben
Élelmed a' Nap alatt,	'S élelmed a' nap alatt
Csak agyagból kelt falat.	Csak agyagból sült falat. *)

47-dik Pályalomb: a' Sonettírónak. Írt még Kisfaludy Kár; Andor és Juczi. Hős Fercsi. VIII. Köt

II. Az Átöltöztetés (travestitio) a' komoly tárgyat megtartja: hanem a' költemény formá-

*) Kritikai Lapok, kiadja Bajza IV. Füz. U. o. lásd még, egyet Himfy' b. sz. 140-dik dalából

ját úgy elváltoztatja, hogy az új forma általa tárgy nevetségessé válik. A' hős költemeny legalkalmasb az átöltöztetésre. Szalkay fordítá Blumauer' álöltöztetett Aeneisét; de ujont egy eredeti magyar is jött-ki Parisban.

40. §.

Parabola és Paramythia.

I. A' Parabola egy olly' költött történetnek vagy cselekedetnek elő adása, mellyben valamely igazságnak vagy erkölcsi állításnak példázatja foglaltatik. Benne a' történet folytatott hasonlóságban adatik-elő, 's általa az értelmi vagy erkölcsi igazság érzékenyítettik, melly érzékenyítésnél fogva lehet egyedül költeménnyé. — Az Új Szövetség' könyve számos erkölcsi példázatokat foglal magában.

II. A' Paramythia valamely Mythológiából előállított személy, történetét vagy cselekedetét adja-elő érzékiképen tökéletes formában, de bizonyos új értelemmel fölruházva. Hangja erősebb érzelmű, mint a' Parabolaé; karakterére nézve is különböz ettől, mert csupán elbeszélő: a' Parabola pedig lehet oktató is és lantos. — Mind kettő természetes és együgyű kifejezéssel híró: hogy a' köznép' és ifjúság' értelme könnyen felfoghassa. — Paramythiákat hagyott Kazinczy, Herder után fordítva.

Epigramma

Az Epigramma a' hajdani görög templomi, sírbolti és emlékkövi felül írástól ma már újabb értelmében különböz: mert olly' elmés költeményé lett, melly inkább az értelem' mint az érzelem' és képzelet' szüleménye. Nálunk tehát az Epigramma olly költeményi műdarab, melly egy kitetsző elmés gondolatot igen röviden ad-elő, festvén erkölcsi jóságot, vagy tökéletlenséget olcsárolván 's fenyítvén. Mellyért az Epigramma lehet *dicsérő*, *olcsárló* és *gúnyoló*. Megkívántatik, hogy álljon egy fő gondolatból, melly kitűnjék 's gyönyörködtessen és hogy a' várakozást függőben tartsa 's végre kielégítse; ez az Epigramma fulánkja, melly mindenkor elmés legyen. — Két neme van még az Epigrammának: az egyik *egyszerű* az az olly rövid költemény, melly magában, minden mesterséges következmény nélkül jelent valamit, mint akármelly más költemény, és a' Görögöknek küiönösen tettsett, a' honnét görög idomzatunak is mondatik, tárgya pedig oktató, Satyrai, idyllioni; dramai, lantos, elegiai, a' millyent Kazynczy, Kölcsey, Vörösmarty eleget írtak. Példaul:

Sír vagyok, elhullott magyaroknak sírja Mohácsföld,
 Melly vérből nevelek gyász telekimre mezőt
 De ne pirulj, oh honfi, azért eljöni sikomra,
 Had gázolta határt látni 's az árva cselét:

Kart és férfi kebelt vive itt a' harcza magyar nép ;
Sorserejü számmal győze az ezman erö.

Vörösm.

A' másik Epigrammanem az összetett Epigramma, mellynek jelentéséből némi váratlan következés fejlik-ki elmésen; részei: az *előadás* és *berekesztés*. Az előadás mint első rész azt foglalja magában általános jelentésül, a' miből szükséges képen valamit elmésen következte-tünk; a' berekesztés, mint utolsó rész, az előre hocsátott előadás' jelentéséből következteti elmésen a' váratlant, — a' mi az Epigrammának veleje. Martialisról martial-idomzatúnak hívjuk 's tökéletessége e' párversben foglaltatik:

*Légyen Epigrammád mekalkatu: teste kicsinyded,
Birjon fülánkal 's mézei is legyenek.*

vagy Vitkovics szerint:

*A' nyílt részához, bár nézd, epigramma hatonló ;
Teste kiesiny, vidám színe, az alja tövis.
Friss illatjával tüstént érdeklí az örrod' ;
Színevel szemédett, végtövisével eszed.*

Az epigrammai elmesség leginkáb e' következendő képen tűnik-ki:

1. Ha az olvasó lelke feszülve (függőben) tartatik 's más fejlik-ki mint a' várt, p. o.

*Versedben nagy könnyűség van, Dalmi, dicsekszel.
Könnyü lenni szokott, nem csuda, a' mi üres.
Szentmikl.*

2. Midőn a' mellyek egymással ellenkezni láttatnak, egyazon dologról állittatnak, p. o.

*Gyógyfi minap vtrásó volt de meguntā kapáját,
'S kedvezvén a' sors, orvosi rangra kapott.]
Ó mint sírásó, embert temetett-be halottan;
'S mint orvos szintén embereket temet ő.*

3. Hogyha azok, a' mellyek szükséges képen egybe-köttetve látszanak, egymástól elválasztatnak, p. o:

*A' vásáron üres kézzel jelenik meg Orozdi:
Tölt zsebbel 's kézzel tér-meg Orozdi vizsont.*

4. Midőn valamely ejjentétel által egy nem várt hasonlatosság tűnik-elő, p. o:

*Ember hoz törvényt, megtartja, de rontja is ember;
Tartani emberség, rontani emberiség.*

Vitkov.

5. Mikor a' szójáték, ha nem hideg 's ízetlen; tréfára serkent, p. o.

*Futtattok lovakat nagy urak! 's'így futni tanítottok;
Kérdés futni-tudás nem szül e' majd szaladást?*

Vitkov.

Vagy: *Szegfőnek néztem 's székfü vala. Otromba csalódás!*

Szollí, szemem szívem benned igazra talált.

Kazinczy.

Jegyzés Gunyoló és ócsárló Epigrammákat lelsz a' Kritikai lapok' első és negyedik Füzetiben. Példaul:

Cs.pl.v.csnak.

Gázoltál szent hamvain a' nemes éltü VIRÁGNAK,
'S nagy szavait törpén, törpe, hazudtad elének.
Élni fogadsz, de gyalázatodúl, a' lelkes öregget;
Tiszta virág volt ő, 's ronda te, pókja levél.

Má-

M á r é V á r a .

Maré' Vára dagadsz, szólj illy iszonyúra mi pöffeszt?
„A' tengernyi pityer 's a' zivatarnyi sohaj.“

H...nyi Pálnak.

Láttalak a' Helikon' tetején mászkálni 's türelek,
Gondoltam, neked ott mászni legelni szabad.

42. §.

Vannak még más apró elmejátékok, hova méltán e' következők számlálatnak:

1. *Rejtett szó* vagy *szórejtvény*, melly *csere-rejtvény* is lehet. Midőn t. i. a' dolog' természeti tulajdonsága vagy a' szó' tartalma úgy iratik körül, hogy azon körülírásból maga az alatta lappangó dolog' vagy szó, ismérete kitünjék; 's ekkor *találynak* nevezzük. Gyakorta a' rejtett szó' egyes szótagainak is van tulajdon valami dolgot jelentő értelmük, mellyek ismét külön körülíratnak; néha pedig valamelymás értelem' előállítására a' szótagok és betűk vagy megfordíttatnak vagy helyükre nézve fölcseréltetnek egymással. Ezutóbbi eset által áll-elő a' *csererejtvény*, melly a' *névcserével* (anagramma) szinte egy.

2. *Rhapsodia*, vagy is nagyobb költeményekből kiszedett és új kezdettel ellátott darabok.

3. *A' tökéletes versek*, mellyekben vagy a beszédnek minden része, vagy a b c-nek minden betűje megvan.

4. *A' hason kezdőbetűjű versek*, mellyekben minden szó egyazon betűn kezdődik.

5. *A' háttal menők* vagy visszalyosok, mellyek visszafelé olvastatvak is megtartják versmértéküket, 's értelmük visszaolvasva gyakran ellenkező, mint a' *rákversé*; gyakran egyazon; mint az *ördögversé*.

6. *Fok- vagy fuvolgyaversek*, mellyek szótagonként növekednek vagy fogynak.

7. *A' viszonyhatók*, mellyekben az egyik vers' minden szavainak megfelelnek a' másik vers' minden szavai, mint Virgiliuséi: *Pastor, arator, eques* 's a' t. vagy Ciceróéi: *defendi, tenui, vetui*, 's a' t. vagy a' prágai Curián írott párvers.

8. *A' közigéjűek*, Mellyek a' párvers' mind a' két mondásával köz szavakból alkottatnak.

9. *A' soktaguak* vagy lassúk, hosszúsávakkból.

10. *Alakváltoztatók* vagy Proteusok, mellyek, ha a' szavak akármilly rendbe helyeztetesenek, még is megtartják a' versszabált és értelmet.

11. *Acrostichon* vagy jelesrendű, olly' verssorokból áll, mellyeknek első vagy középső vagy végbetűik együttvéve valamelly tulajdon nevet vagy rövid mondást vagy a b cei betű-

rendet jelentenek. Csillagalakba írva csillagnak is neveztetik.

12. *Echo* vagy visszhang, olly' f' vers, mellynek végszótagai, mintha a' hegytől csapatnának vissza, váratlan választ adva a' kérdőnek.

13. *Chronostichon* vagy idővers, mellyben az esztendő ezen betűszámok által jelentetik: I. V. X. L, C. D. M. Foglal magában vagy valamelly időbeli nevezetes történeti tárgyat, vagy alkalmi tisztelkedést 's egyebet. Arra még is figyelmezni kell, hogy, a' mennyire lehetséges, minden szó foglaljon magában betűszámot, magában pedig a' főjelentésű szóban legyen a' legnagyobb szám.

14. *Cabbalisticum* vagy titkosvers mellynek minden betűje mint meg annyi szám, 's általa szintén esztendő jelentetik. Így p. o. a-tól k-ig mind egyes; l-től s-ig mind tizes szám, t 100-at, u és v 200at, x 300at, y 400-at z 500at, tesz.

T O L D A L É K.

*Példák a' nehezebb alkatú lantos versne-
mekre.*

I. S O N E T.

A' Sonetnek a' rimhelyezettés többféle ala-
kot ad legközségesebb mindazonáltal az,
melyről föntebb értekezénk.

E c h o.

„Hallgatsz, 's csak sóhajtásid lengenek,
Csak néma köny csepeg bus arczaidra,
Esongve fordulsz embertársaidra,
Hogy együtt-érzéssel könnyítsenek:

Nem ők, nem ők, az érzéketlenek!
Hideg pillantást vetve kínaidra,
Miért vonúla kőd szép napjaidra?
Mi bánt? mit vesztél? ők nem kérdenek.

El! Társat a' bús nálok nem talál.
El, én felém! Szív szívhez szólhat itten;
Jer, öntsd-ki bánatod' nekem meghitten.

'S ha hívedtől megfosztott a' halál,
Jajgassd nevét, nevével költs-fel engem,
'S enyhülni fogsz, ha kínod' visszazengem.“

Szemere.

II. MADRIGAL.

Alkony.

Esthomály teríti enyhe pamlagát,
 Nap biborba rejti hegy megé magát;
 Hold szerelmesen sűt lágy felhőkön át,
 És vezérli nyájas Vénus' csillagát;
 Mint a' hold vezérli Vénus' csillagát:
 Bella földi vészen úgy visz engem át,

Beczko.

III. RONDEAU.

Remény.

Vezérkezet te nyujtsz, kegyes remény!
 'S a' hol mosolyg arczod' derült sugára
 'S levillan a' kín dúlta szív' bajára:
 Szétcsattan ott a' szenvedélyek' zára.

Szelídül a' sors, a' vad, a' kemény,
 Hol a' dühös kétségbeesés' daczára,
 Midőn a' léthajó süljed hunytára,
 Feszítsz vitorlát újra árboczára
 Vezérkezet nyujtván, kegyes remény!

Oh hát ha boldog érzetim' sulyára
 Balúl özőnlík rám a' vélemény.
 Felvívnom a' jobblét' dicsó fokára
 Vezérkezet te nyujtsz, kegyes remény:

IV. TRIÓLÉTT.

HÜSÉG.

Bár a' sors tőled meszszezára,
 Mig e' szív ver, csak érted ég.
 Edes szerelmed' bájsugára
 Altalhat éitem' alkonyára,
 'S bár a' sors tőled meszszezára,
 Szent kéjre int emléke még;
 'S ha ébredsz lantom' hangzatára,
 Egy köny legyen hüségem' ára,
 Hogy bár a' sors olly meszszezára,
 E' szív mégis csak érted ég.

Kisfaludy Károly.

V. RITORNELL.

Költészet.

Kit lomha porból lelkes életére,
 Előhívott a' végtelen szava
 Csudás hatalmának remekletére,

Im áll idomtalan; miként anyaga,
 Inog, de keble jég, de szíve kő,
 Ért is, de vágy tettekre nem ragadja.

Miolta, meny' leánya, szent költészet!
 Ihlésöd érző sugalmává vált:
 Naggya a' már lángzó kebelt te téved.

